

VIGILIA

VI. ÉVFOLYAM
1940 JANUÁR

TARTALOM:

**GEORGES BERNANOS: MI FRANCIÁK
MÉCS LÁSZLÓ: HÁROM VERS**

NAGY MIKLÓS: Excelsior

**VÉGH GYÖRGY: Csöndes ün-
napi vers**

**JOHN-HENRY NEWMAN: Gon-
dolatok**

**SEMJÉN GYULA: Az elnémitott
ismeretlen**

**DEMÉNY JÁNOS: Fehér Buda
(Bartók és Kodály)**

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

BÓKA LÁSZLÓ: Származás és műveltség

KÖNYVEK

**BÓKA LÁSZLÓ: Három könyv a
magyarságról**

SZERKESZTI:

POSSONYI LÁSZLÓ

VIGILIA

MUNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

A magyar katolicizmus szépirodalmi havi folyóirata.
Megjelenik havonta 15-én, évi 800-1000 oldal terjedelemben

Előfizetési ára egy évre belföldön 10 pengő, félévre 5 pengő. Külföldre:
Romániában 400 lei, Szlovákiában 60 korona, egyéb külföldön 12 pengő.

Vállalatoknak
évi előfizetési díj 40 pengő.

Egyes szám ára 1 pengő.

Főbizománys: Cserépfalvi, Budapest, IV. kerület, Váci-utca 10. szám.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, IV., Kecskeméti-utca 2.
Telefonszám: 38—44—10. Postatakarékpénztári csekkszámja száma: 20.668.

Minden cikkért szerzője felelős.

Kéziratokat nem adunk vissza.

A VIGILIA példányoként kap-
ható minden könyvesboltban.

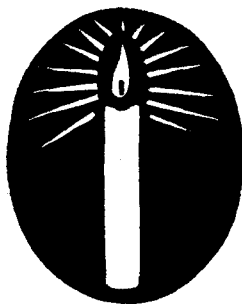
VIGILIA

MŰNKABIZOTTSÁG:

HARSÁNYI LAJOS, SIK SÁNDOR, MÉCS LÁSZLÓ
ARADI ZSOLT, HORVÁTH BÉLA, JUST BÉLA, RÓNAY GYÖRGY

FELELŐS SZERKESZTŐ:

POSSONYI LÁSZLÓ

VI. ÉVFOLYAM

1 9 4 0

GEORGES BERNANOS:

MI FRANCIÁK

Tudom, van valahol a világon egy fiatal francia, aki — míg ezeket a sorokat írom — azt kérdezi magától: „Megéri-e még az én hazám, hogy megmentsék? Mi értelme?”

Isten mentsen meg attól, hogy erre feleljek. Mert én is ugyanezt a kérdést teszem fel magamban, ugyanebben a pillanatban, ezernyi mérföld távolságban, a föld másik oldalán. Amióta csak gondolkodom, mindig azt kérdeztem magamtól. Azért vagyok francia, mert ezt kérdem. Ha majd nem fogom többé kérdezni, halott leszek. Nyugalmam jól kiérdemelt lesz.

Franciának születni nem ok a gögre; inkább sok fáradalmat és küzdelmet, nehéz munkát jelent. Ha leszáll az est és befejeztük napi munkánkat, nincs kedvünk, hogy táncolni menjünk a szent tűz körül, mint a négerek, megidézve a totális Nagy Szellemet, míg ezernyi dob dübörög. Nagyon szép egyesülni a Faj sötét erejének szellemében, hoggye, de jól tudjuk, mi a vége az ilyes miséknek. Előbb-utóbb vérben és sárban elnyúlva találjuk majd ezeket az embereket, amint össze-vissza hortyognak, diadalmi jelvények és füzérek között. Mi, ha mindenáron le akarunk részegedni, inkább otthon isszuk le a magunkat igazi borral.

Senkisémet lehet gögös azért, hogy franciának születtem. Mi mindig menetelő, mindig munkálkodó kereszténység vagyunk. A góg azoknak a bűne, akik azt hiszik, beérkeztek. Mi még abban is kételkedünk, vajjon egyáltalán elindultunk-e már. Az élet oly egyszerű s ugyanakkor oly szövevényes, oly könnyű s mégis oly nehéz. Annál jobb a nagy képzeletű és kis agyvelejű fickóknak, annál jobb a vármeseknek, akik istent csinálnak az életből és azt imádják. A víz nagyon drága és az idő is, nem fogunk arra vállalkozni, hogy lehűtsük őket. Csak füstöljenek a türelmes ég felé, a legközelebbi záporig! Mi csak a mindennapi életet akarjuk megismerni, mely olyan közel áll hozzánk, mint kertjeink gyümölcsfái és háziállataink. Ifjúságunk társa volt ez az élet, együtt könnyelműsködtünk. Együtt öregszünk majd meg, egymás mellett. És halálunk percében majd rátekintünk az öreg töprengő Anyára, csöndesen megfogjuk a kezét és igyekszünk nyugodtan maradni az utolsó pillanatig, hogy ne zavarjuk senki munkáját. Kezét, mely tele a föld titkaival, bűnös kezét, mely az idők kezdetétől fogva mindig csak vezet. Ezt a durva kezét tartotta Krisztus az ő

kezében, ennek a kéréses teyérnek a mélyében áldotta meg az emberek verejtékét és örömét, béketúrásukat, reményüket, mindennapi éhségüket és szomjukat, a kenyeret és a bort. Nem pirulunk az Anya miatt, örülünk, ha tisztethejük. De ő sem tapasztaltabb, mint mi, ő sem jobb nálunk. Keményebb a feje, mint a miénk, nagyon drágán fizetteti meg velünk kétes értékű tapasztalatát, melyből alig húzunk valami hasznot, s amely idővel megromlik, mint a rossz mag. Kegyetlen, gögös, egy óra alatt van szíve eltékozolni száz nap munkáját. Szeretnek fősvénységgel vádolni, bennünket franciákat, de nem annyira mi vagyunk fősvények, mint inkább ő tékozló, tékozlása elcsüggeszt minket. Úgy kell azoknak, akik magasztalják ezt a szörnű tékozlást! Tisztának hiszik őt, pedig ő minden szenny forrása. És úgy kell azoknak, akik szeretik őt, a töprengő Anyát, a mindennapi életet. Benne van minden kiengesztelés titka.

Se németek, se spanyolok nem vagyunk, a germán őserdőben éppolyan idegenül érezzük magunkat, mint a napégette kasztíliai temetőben, ahol fekete és szomorú alakok bolyonganak, és árad belőlük a jázmin- és hullaszag. Mi szívesebben vagyunk otthon, a mi házunkban. Nálunk az élet valódi arcát mutatja, ósanya-arcát, mely megnyugtatja gyermekeinket. Olyannak látjuk hajnalban, amilyen este volt. Lehet, hogy kiszökik a tengerpartra, holdfényben táncolni, vagy még megszébb megy, a megdühödött, ragyogó városok felé, melyek bömbölve szolongatják egymást egész éjszaka, mint a vadállatok, — nem törődünk vele. Mit mondjunk mi a bűnös életnek, mi bűnösök? Úgy teszünk, mintha nem látnók beesett szemét, összemart ajkát és az arcán maradt fetéknyomokat. Mit törődünk vele?! Mennyi munka van estig, ami jóvátetheti az éjszaka bűneit! Ha hallgat, nem zavarjuk meg némaságát. Ha meg beszél, azt akarjuk, hogy a mi nyelvünkön szóljon, bevált szavakkal, szavakkal, melyekben biztosak vagyunk, olyan biztosak, mint szerszámainkban. Mert méz a szava, s ez a méz hirtelen Isten tudja mivé változik és úgy hull szívünkre, mint a tűz. Nem vitatkozunk vele. — Miért? Hogyan? És azután? Ezekre a kérdésekre van szükség, s mielőtt fiaink és leányaink kimondanák őket, már ott csillognak tiszta szemükben. Nem abban a reménységben tesszük fel ezeket a kérdéseket az életnek, hogy feleljen rájuk, hanem mert az ember méltósága ezt követeli. Maga Isten is fölveti ezeket önmaga előtt és egyben felel is rájuk: így képzeljük mi a teremtést.

A fanatikus, kótyagos népek azzal vádolnak bennünket, hogy racionalisták vagyunk, tagadjuk a misztikust, a titokzatost. Mi nem tagadjuk a titokzatost, csak különbséget óhajtunk tenni titokzatos és megfoghatatlan között, az igazi titok és a megismerhetetlen, a meghatározhatatlan között. Mi franciák azt hisszük ugyanis, hogy nagy szerencsétlenség származik abból, ha valaki nem a fény utáni vágyódásból, hanem a homály iránti szeretetből akar közeljutni Istenhez, mert az Éjszaka

többé-kevésbé mindig cinkosa önmagunk aljas részének; végül is, a balga szűzek azok, akik lámpásukat el hagyják aludni. — Miért? Hogyan? És aztán? Ezeket a szavakat az élet sohasem mondja ki, ezért mondjuk mi ki őket. S ha rettenetesekek az ostoba ember szájában, az csak szörnyű bizonyossága az ostobák érthetetlen, természetfeletti méltóságának az étellel szemben. Az ostoba, aki nagyképpen ítélkezik minden felett, még meglágyíthatja az angyalok szívét, félrebeszél Isten irgalmában, mint a pólyájában megkönnyebbülő kisgyerek. Ezzel szemben az önkívületben lévő cinikus barom, aki szuszogva tülekszik, hogy bejusson a nagy Mindenbe, megdöbbsenti az eget s a földet. Mert mi azt hisszük, mi franciák, hogy az élet van az emberért és nem az ember az életért.

Senkise legyen gőgös azért, hogy francia. Mi nagyon jól tudjuk, mennyi mindent kell még tennünk, amit talán sohasem fogunk elvégezni, amit talán el sem kezdtünk. Vagy inkább nagyon is tudjuk, hogy mindezt mindig újra kell csinálni és újra kell kezdeni. Bennünket nagyon jó, nagyon türelmes, nagyon bátor anyák neveltek fel, kemények voltak a munkában, oly kemények és oly szelídek lágyan virrasztó szívükkal, és mégis hajlíthatatlanok. „Az ember sohasem végez a dolgával!” mondogatták. Bizony, az ember sohasem végez. Ha a napok túl rövidek a mindennapi munka elvégzésére, azért még nem kell büszkének lennünk! Anyáinknak, éppúgy mint nekünk, a *rend* szó egyszerű, hétköznapi szó, nem valami ünnepi szó. Nem izgatja a képzeletet, nem úgy tűnik fel előttünk, mint egy isten, aki az egekből a földre szállt, akit gyülekezetekkel és énekekkel ünnepelnek. A karunkban, a vállunkban érezzük ezt a szót, éppúgy, mint őseink bennünk felhalmozódott fáradtságát, szent türelmüket. A gaz mindig újra kinő, és ha az ember egyszer abbahagyná a munkát, mindent elborítana. Nem gyűlöljük a gázt, nem ábrándozunk arról, hogy egészen kiirtjuk. Elég, ha megkülönböztetjük a hasznos növénytől, és nagy öröm végignézni rajta, mielőtt markunkba köpve kezünkbe vennők az ásót. Amint azt egyszer egy öreg parasztasszony mondta nekem, akit részeges és lusta élettársa agybafoébe vert: „Bizony uram, ahhoz, hogy a világ világ legyen, mindenféle emberre szükség van.” Mindenféle emberre szükség van, hülyékre és lustákra, sőt még tékozlókra is. Úgy nézünk rájuk, mintha csodabogarak lennének, s csak fokozzák munkakedvünket. A dolgok rendje nem az, hogy eltűnjenek, hanem, hogy aminek el kell végeztetnie, nélkülük is elvégeztessék. Végeredményben csak kis részét, majdnem elhanyagolható részét jelentik azoknak az ellenséges erőknek, melyek — mint a szél, eső, jég, fagy — folyton lerombolják munkánkat. Nem fogjuk megengedni, hogy a Világmegváltók, az Új Urak nekilássanak kiirtásuknak, a társadalmi sebészet racionális módszereivel. „Aki nem dolgozik, ne is egyék!” Ez

a tétel számunkra készült, a mi használatunkra, lelkiismeretünk megnyugtatójára. Mihelyt kiejtettük a szánkon, már nem is gondolunk rá. Mi nagyon is megbecsüljük a munkát, tudjuk, hogy becsületlen munka az, melyet kényszerből végeznek. Alapjában véve nem is bánjuk, ha az elősködők a mi fejünkön élnek; elég, ha köszönömöt mondanak és csendben ülnek az asztalvégen. De abba semmiképp sem tudunk beleegyezni, hogy különbeknek tartsák magukat nálunk, ez ellenkező az igazsággal. Egyszerűen, mi bármibe beleegyezzünk, csak abba nem, hogy a naplopás tiszteletreméltó dolog.

Senkisémet lehet gőgös azért, hogy franciának született. Hiúak vagyunk sok mindenre, amihez nem is ragaszkodunk, s aminek az az egyetlen előnye, hogy megzavarja az ostobákat és főleg szomorúságot okoz a farizeusoknak, mert a farizeus az egyedüli élőlény, akit igazán tudunk gyűlölni. Az álszenteskedés nemcsak lelkiismeretünket sebzí meg, erősen hat idegeinkre is, mert megvetést idéz elő bennünk, pedig fulladozunk a megvetés levegőjében, a megvetés megmérgezi bennünket. Mi nem az a fajta vagyunk, akinek öröme telik abban, ha megvethet valakit. A megvetéstől sárgaságot kapunk. Nos, a gőg csak egy alakja az álszenteskedésnek, vagy inkább elhatalmasodott álszenteskedés — mint a rák —; a gőg azt jelenti, hogy az ember legmagasabb képességeit, az ítéletet és az akaratot elnyeli a hazugság. A magukat erényesnek nevező népek még csak az álszenteskedés első állomásánál tartanak. A nagyság hipokrizise azonban valami olyan megátalkodás jele, melyre aligha akad orvosság. Ebben az értelemben keltenek bennünk a totális nemzetek valami rendkívül szövevényes érzelmeket, ami bénítólag hat ránk s amit ők rettegetnek néznek. Nevetésre kellene bennünket ingerelniük, és mi nem tudunk nevetni, mert valami gyászos nagyságot fedezünk fel bennük. Nem elég azt mondani, hogy embertelenek. Mértéktelenek, mérték nélkül valók, óriásiak ahhoz a parányi emberiséghez viszonyítva, ami bennük van, s ami napról napra csökken. Holnap talán már nem is emberekkel kell szembenéznünk, hanem óriási rovarokkal. A százéves háborúban atyáink tisztelettel vegyes félelemmel hallgatták az angolok szörnyű „hurra”-it. Amikor ez a hatalmas kiáltás ezer és ezer torokból háromszor előtört, a szegény franciák, akik megszokták, hogy úgy harcoljanak, amint az ember szeret, szemtől szembe, kettesével, azt képzelték: ezek az ördögök egyetlen egy állat részei, együvé tartoznak... Azután Franciaország Angyala, a kis bölcs pásztorlány, akit „oly jó volt látni és hallani”, elsőnek rontott közéjük. Annyit sem törődött ezekkel a „hurrákkal”, mint egy léggel. Franciaországot mindig a gyermekek fogják megmenteni.

Senkisémet lehet gőgös azért, hogy franciának született. Mindenfajta gőg alján ott van a bálványimádás ősi csírája.

Mi nem vagyunk bálványimádók népe. Az összes nép közül mi vagyunk legkevésbé bálványimádók. Éppen azért vádolnak bennünket a bálványimádók azzal, hogy nem vagyunk vallásos nép. Sohasem kísért a gondolat, hogy bármit is istenítsünk. Az egyetlen nép vagyunk, mely az embergyilkos örület közepette nem Isten, hanem önmaga ellen, örülete tragikus bizonyosságként, állított oltárt a Világésznek. Isteníteni az észet talán nem jelent bálványimádást. Jobb az Észet isteníteni, mint a Természetet vagy a Fajt; jobb az Észet isteníteni, mint önmagunkat. Nem vagyunk gógós nemzet. Nem óhajtjuk, hogy féljenek tőlünk. Ha mások félnek tőlünk, ettől még nem érezzük magunkat biztonságban és nem érzünk semmi büszkeséget. A félelem — mint a bátorság — minden pillanatban láng-ra lobbanhat, és örültebb lehet a legörültebb bátorságnál is. Ezt nevezik pániknak. Mások félelme megmérgeznék levegőnket és kenyerünket. Azok a népek, amelyeket az általuk okozott rettegés bátorít, úgy tűnnek föl előttünk, mintha a félelem ugyanazon ördögei dolgoznának bennük.

A római birodalom nagyságának két hatalmas rugója volt: a fősvénység és a félelem. Minden egyes meghódított nemzet csak növelte félelmét és addig fokozta a védekezési reflexmozdulatokat, amíg a megromlott hatalmas test minden nyílásán vér és arany ömlött. A kis nemzeti nagynénik, akik annyi sok századon át élesztgetik ezeknek a szőrös embereknek előkelő büztét, majd igyekezni fognak meggyőzni engem arról, hogy igazságtalan vagyok a római történelemmel szemben. Nagy szellemi szegénység jele, ha valaki azt állítja, hogy egy nép hatalma azokon az erényeken alapul, melyek az embert nemessé teszik. A Római Birodalom hatalma nem rehabilitálja a római embert. Még a tökfilkókat is elgondolkoztathatja az a tény, hogy a legemberibb civilizáció örököse — méltatlan örököse — a cirkuszban s annak vad pompáiban találta meg nemzeti szórakozását. Sohasem tagadhatja, hogy a jövő történetírója világosabban fogja látni az angolszász ember lelkiállását, ha az angol sportokat áttanulmányozza. Ha egy polgárnak, aki egyébként önzetlenül semmi sportot nem űzött s rendszerint az asztal és a fürdő között osztotta meg szabadidejét, az volt a legkedvesebb szórakozása, hogy amikor csak tehette, leült a cirkusz padjára és élvezte ezeket a piszkos aljasságokat, miattam építhetett hidakat, utakat, vízvezetékeket, tudjuk, hogy közönséges tudszó. Csak korhadtt agyvelőben tud megszületni az a gondolat, hogy hálóba zárnak egy lányt, mert így kényelmesebben lehet látni, amint a bika felhasítja a gyomrát.

Nem azért beszélek így, hogy a latin tanárokat elszomorítsam, hanem mert a Római Birodalom úgy tűnik fel előttem — pontosan úgy, mint előttük — mint egy bizonyos rendű földi nagyság tökéletes mintaképe. Nem felesleges azt állítani, hogy az ilyen rendű nagyság még az iskolai propaganda

dacára sem ébreszt tiszteletet a fiatal franciákban. A római történelem untatja a fiatal franciákat. Számtalan könyvet írtak a francia gyerekek szórakoztatására vagy fellelkesítésére, de egy sem akad, amely Romulusz fiainak kalandjait mesélné el. Száz, ezer kis francia között nem lehetne egyet találni, aki nem lelkesedett volna Hannibálért és elefántjáért, nem határozott volna a gallokkal a kopasz szenátorok orra előtt. Ezzel szemben Róma nevének említése azonnal felidézi Néró hájas körvonalát, Heliogabalus szörtelenített combját vagy Caligula lovát. Ez az elfogultság távolról sem értelmetlen. Egy nemes érzésű kis francia ösztönösen nem az intézmények, hanem az ember felé fordul, egy civilizációt aszerint ítél meg, milyen embert alakított ki ez a civilizáció. A rómaiban nem tudja elviselni azt az aránytalanságot, mely az érdem és a tekintély között fennáll. Lényegtelen, hogy ez a kis francia ki tudja-e fejezni vagy sem ezt az ítéletet, mely egyébként nem is az övé, hanem ősei ítélete, valami örökölt reflex. Nem fontos, hogy tudja-e, mi a lényeges különbség hatalom és dicsőség között, csak óvakodjék az egyiktől és kívánja a másikat, szívének minden erejével.

Senkisé is lehet gögös azért, hogy franciának született. Mi nagyon szeretjük a dicsőséget. Dicsőség híján szépen megelégszünk — sajnos — nyugodt és kellemes étellel, melyet a rokonszenv úgy világít meg, mint tájainkat a halovány, a zápor finom ezüstjével sávozott égbolt. „A franciák szeretik a dicsőséget,” mondta Bonaparte, s nem biztos, hogy ez a Génuból származott korzikai ugyanazt az értelmet adta a dicsőség szónak, mint gránátosai. Mint ma egyesek, ő is megvetette az embereket. S aki megveti az embereket, nem szeretheti a dicsőséget, mert a dicsőséget az emberektől kapjuk s, végre is, annyit ér, amennyit az emberek érnek. Nincs dicsőség csodálat nélkül, nincs igazi csodálat szeretet nélkül, sem szeretet szabadság nélkül. A nagyságnak az a formája, melyet imperialistának neveznek, nem érzi sem a csodálat, sem a szeretet szükségét. Mi sohasem voltunk, s Istennek hála, sohasem leszünk imperialista nép. Amikor egy francia leírja ezeket a látszólag annyira banális dolgokat, leteheti a tollat s egy pillanatig némán magábaszállhat. Az ember szeretné, néhány kissé közönséges mondattal közölni, miről álmodozik, mert mi így szoktuk kifejezni egymás között azt, amibe a közömböseknek vagy idegeneknek nem szabad betekinteniök. Ha véletlenül sikerülne a dicsőségről alkotott fogalomra valami logikus meghatározást találni, mellyel más esetben mindig tékozzóan bánunk, ez a dicsőség-fogalom mindenki előtt igazolna bennünket, mindenki előtt felfedné földi hivatásunk titkát és hogy milyen titkos tervei vannak Istennek nemzetünkkel. De a francia nem szívesen ejti ki a dicsőség szót mosolygás nélkül, mert az rendkívül súlyosan kötelezi őt, sürgető módon emlékezteti őt arra a kötelességre, mely ránk vár és amiért a

világra jöttünk. Inkább úgy beszél a dicsőségről, mint a szellemről, azzal a sajnos kissé közönséges fintorral, mely elképeszti a farizeusokat. Amikor mi azt mondjuk: dicsőség, a parvenü idegen, a hatalomra jutott bugris, a feje búbjáig felfegyverzett rabszolga azonnal így fordítja: Hatalom, Gazdaság, Uralkodás. A jámbor lelkek pedig rögtön felszólítanak bennünket, vessük meg ezeket a hívságokat. Mit válaszoljunk? Mi jól tudjuk, hogy a dicsőség, amire gondolunk nem hiúság, sem hazugság. Tudjuk, de ezt a meggyőződést az átlagos francia sajnos nem tudja igazolni a teológusok, moralisták, politikusok vagy filozófusok előtt. Mihelyt kimondja ezt a szent szót, rögtön fájának szentélyébe kerül, a hatalmas boltívek védelme alá, és becsületes lába azokon a kőkövökön jár, — néha, sajnos, sejtelve sincs erről, — amelyek halottait védik. Jól érzi magát itt lent, otthon van, igaz, de kissé unatkozik, forgatja sapkáját ujjai közt, szégyenkezve mutogatja ezeket az öreg köveket az idegeneknek, akik olyan modern, olyan kényelmes épületeket csinálnak... Nem! Ó, nem! bizonyosan nem lehet gőgös az, aki franciának született.

Bennünket erősebb és szorosabb kapcsok kötnek a mult-hoz, mint bármely más nemzetet, de ezek a kapcsok láthatatlanok maradnak előttünk. A konzervatív nemzetek azt hiszik magukról, hogy hűségesebbek, mint mi vagyunk, mert nemzedékről nemzedékre adják tovább — mint tiszteletreméltó különlegességeket, családi csecsebecséket — a lordmajor vagy a polgármester parókáját, hagyományokat, melyekkel senki sem törődik igazán. Igaz, belőlünk hiányzik ez az érzék a mult iránt, mely egyébként Angliában a humorérzékkel párosul. Mi nem vagyunk hajlandók azt hinni, hogy kiengeszteljük a halottakat, ha elhalmozzuk őket azokkal a figyelmességekkel, melyeket a társasági emberek bőven osztogatnak egymásnak. Nem hisszük magunkról, hogy leróttuk minden adósságunkat a multtal szemben azzal, ha vállveregető elnézéssel „jó öreg időnek” nevezzük. Ha néha rossz hírért költjük a multnak, arra a keresztényre hasonlítunk, aki káromkodik. Ez a mult nagyon is hasonlít lelkiismeretünkhöz, a kettő egy és ugyanaz.

Nincs semmi dicsőség, semmi érdem abban, ha valaki francia. S legyen szabad egyszer már kimondanom ugyanilyen értelemben: nincs semmi dicsőség abban, ha valaki keresztény. Mi nem választottunk. „Keresztény vagyok, tiszteljek engem!”, kiáltoznak a papi fejedelmek, az irástudók és a farizeusok. Pedig inkább így kellene szólniok alázatosan: „Keresztény vagyok, imádkozzatok értem!” Mi nem választottunk. Ha már franciának lenni is cly nehéz, a legcsekélyebb öntetszelgés, a legröpkébb pillantás a századok feneketlen szakadékába, mely kétoldalt elválaszt az őskőtől, könnyen elszédíthet. Hogyan! már ilyen messze járunk, ilyen egyedül? Az ősök nem hallhatják meg szavunkat, rettegve kiáltanánk feléjük, de a kiáltás torkunkban fullad. Ne kiáltunk hát, szorítsuk össze

az ajkunkat. Isten ments, hogy felmérjük, milyen széles az út! Amit ma mi megkísérlünk, azt mások is megtették hasonló helyzetben. Isten csodája, édes csoda az, ha egy nemzet megszületik és megmarad. Mi ebben a nagy kalandban vagyunk, mert Isten odahelyezett bennünket. Szívünk mélyén valószínűleg jobban szeretjük volna, ha békén hagynak minket, ha sohasem szólnak hozzánk. De gyerekkorunkban, egy szürke nap, amikor mi homályosan valami ismeretlen csodára vártunk, egy alázatos, hétköznapi, egyszerű hang, mely alig különbözött az otthoniak hangjától, szülőföldünk hangja így szólt hozzánk: „Te francia vagy. És most indulj, menj utadra, ne állj meg. Majd aztán mindent megmagyarázok neked. A halál órájában majd megint találkozunk. Akkor majd nézz jól a szemembe: nem foglak cserbenhagyni, fiacskám...”

Just Béla fordítása.

MÉCS LÁSZLÓ:

VERSEK

BETLEHEM

Bajlátók sírják, hogy gyerekszoba
nélkül nőnek ma milliók a földön
s lelkükben lompos nyomor-farkasok
megölnék minden szív-zenét üvöltőn.

Amerikában ily gyerekszobák
mézén nőtt három milliomos úrfi
— s mégis bandába állt s kifinomult
kéjjel ment titkon ember holtra szúrni!

Jézus gyerekszobája hol volt? Mária
szűzlő szívében és a barmok alma
s az ől így lett virágot ihlető
szép Betlehem, hol kivirult a szalma.

A bajlódásban fejlődik az Erő
s az Erőn át eljutni az Örömhöz:
szép vágy, — de szívben hordja az Erőt,
ki több örömért az Egen dörömböz!

Gyerekszobánk volt az anyánk szíve,
ki Istennek sokat beszélt mirólunk,
s nekünk Istenről! Így lett Betlehem
szúrós szalmájú rossz szegénység-ólunk.

Mi is láttunk sok ember-bestiát,
bukott lányt, lelket, mely fertőbe lábol
s nem ártott nekünk: mert néztük anyánk
szívének szép betlehem-ablakából.

Az anyák szíve Betlehem legyen,
hol angyal-szárnyú imák be s kijárnak!
Ki szebb jövőt vár, járja útjait
a Csillag-néző Három Szent Királynak.

A FŐ A REND!

Az élet fája egy virágos
ággal benyúl és benevet
szobámba s asztalomra hullnak
akták, újságok, levelek,
estére megnő a szemétdomb,
a lelke ülsz és elmereng
Jóbként, de reggel a cselédünk
kemény kézzel rendet teremt.

A Tavasz végigfut a földön,
szerelmek, szirmok és zenék
nyílnak ki merre lép, de őszre
a fákról hull a szép szemét.
A Föld egy színes szép szemétdomb,
az Ősz Jóbként ülsz s elmereng,
míg jó a Tél és katonásan,
kemény kézzel rendet teremt.

Az ember világtörténelme
vérből virágzó zűrzavar,
eszmékből, gyilkos háborúkból
papír lesz, könyv, színes avar.
A világ színes szemétdombján
a Vénség Jóbként ülsz s mereng
a hiúságok hiúságán
s jön a Halál s rendet teremt.

AZ EMBERFAJ NEM AKAR BOLDOG LENNI

A kutya megvész, hogyha jól megy dolga
és így jár Ádám ivadéka is,
van úgy, hogy Tündért csókol ez a balga
s el tudja egy varangyosbéka is
csábítani: elmegy békanyálat enni.
Az emberfaj nem akar boldog lenni!

A Tékozló Fiú folyton merengett,
untatta jószág, jó koszt, kerevet

s otthagya a családi csendet, rendet,
a sertésekkel moslékot evett.
A bűnös vágyak átkával beoltott
bús emberfaj nem akar lenni boldog!

Az asszony gyermek-lelkek orgonáján
zenél otthon, mint Szent Cecília
— és egyszer titkos találkákra járván
szétzúzza kicsiny lánya, kis fia
feje fölött a kristálykék mennyboltot.
Az emberfaj nem akar lenni boldog!

A magyar nemzet élt a boldog béke
aranycsendjében, ám egy hajnalon
sárkánnyal kezdett csókolózni. Vége:
könny, láz, moslék, Kún Béla, Trianon!
Vértengerben gyöngy termett: a nagy Semmi.
Az emberfaj nem akar boldog lenni!

Igaz, van álmunk a közös Akolról,
de mindenféle fajta stréberek,
akarnokok törtek fel a pokolból
s szétverték mindég a jó emberek
nyáját, ne tudjon soha összemenni.
Az emberfaj nem akar boldog lenni!

Az Isten atyasági kotlósárnya
örökké vár, hí mindenkit Haza
s a felelet rá: bűn, börtön, kaszárnya.
S a boldog Isten bánat-halmaza
a Bibliánkban százszor felsikoltott:
az emberfaj nem akar lenni boldog!!

Mécs László

NAGY MIKLÓS:

EXCELSIOR

Maud el volt gondolataival foglalva és nem vette észre Fred türelmetlenségét. Titokzatosan mosolygott a szélvédő üvegén át az országútra. Mosolygott, mert sikerült a meglepetést titokban tartani. Annie a hátsó ülésről talán tizedszer kérdezi:

— Most már igazán megmondhatnád, Maud!

Maud a fejét rázta. A következő pillanatban ijedten tette kezét Fred kezére. Egy gépkocsit súroltak leheletnyire.

— Vigyázz, Fred!

A fiú még erősebb sebességre kapcsolt, aztán az utat nézve, szinte a kormánykerékbe mondta:

— Nagy gyerek maga, Maud.

A leány kiérezte Fred hangjából a türelmetlenséget, de nem vette komolyan, mert erősen közeledtek a meglepetés helyéhez:

— Miért vagyok gyerek? Hiszen még nem is tudja a meglepetést.

— Az érdekel inkább, meddig fog az egész tartani. Tudja, hogy elígérkeztünk az estére.

Fred száraz hangja bántotta a leányt. És milyen lekicsinyítő hangsúllyal mondta „az egész” szót. Tehát Frednek az egész dolog egy kellemetlen zökkenő, ami megzavarja az esti táncot. Maud jókedvén rövid árnyék suhant keresztül.

— Nem biztos, hogy ma este elmegyek táncolni.

Fred erőset szorított a kormánykeréken. Szinte érezték, hogy félig a levegőben vannak. Annie elkényeztetett hangon, a „második számún”, ahogy Mac szokta mondani, panaszkodott:

— De Maud, mondd meg igazán, meddig fog az a meglepetés tartani. Én sem akarok az estéről lemondani.

Fred gúnyosan közbevágott:

— A meglepetésekről soha nem lehet tudni, meddig tartanak. Azért meglepetés.

Maud megérintette Fred kezét:

— Ejnye, be csípős nyelve van ma, Fred. Engem ugyan nem hoz ki a sodromból.

Mac észrevette a feszült hangulatot:

— Ne vegyétek már el a kedvét Maudnak. A meglepetés olyan mint a sütemény, csak frissen, melegen élvezetes.

Annie tapsolt a kesztyűs kezével:

— Jaj, be okos maga Mac. Olyan szépen beszél, mint a Columbia legöregebb professzora.

Maud nevetve hátraszólt:

— Csak védjen, Mac, legalább maga. Az én lovagom itt elől össze akarja törni a gépet türelmetlenségében.

— Bizonyára, ha nem csalódom, Frednek szól a meglepetés javarésze — folytatta Mac professzoros hangsúllyal.

Maud arcán újra az a kedves mosoly derengett, ami arcát sajtáságosan érdekessé tette. Ilyenkor szeme halványzöldes színt kapott. Szfinksz-mosoly — állapította meg már régen Fred. Ez a mosoly láthatatlanul apró árnyalatokban lassan tűnik el az arcról.

Befordultak a lakehursti repülőtér betonján az autóparkhoz. Maud elsőnek ugrott ki és sietett fel az irodába. Annie pedig megkérdezte a két fiút, mit csináljanak, ha Maud esetleg kibérel egy repülőt hosszabb útra. Fred meglehetősen durván kijelentette, hogy akkor visszafordul, neki találkozni kell este többekkel, Maud némelyik hóbortját nem lehet kibírni.

Annie kutatva nézte Fred arcát. Már egy ideje észrevette Fredben a változást. Csak azon csudálkozott, hogy ezt maga Maud nem vette észre. Vagy talán az utolsó hónapokban azok a titokzatos eltűnések fátyolozták be Maud különben éles látását. Maud az utolsó időkben hetente kétszer-háromszor eltűnt hazulról és nem akarta bevallani, mit csinált jóformán egész délelőtt.

Maud egy pilótafélével és egy szerelőveljött vissza. Egyenesen egy kisebb hangár felé tartottak. Maud intett nekik és ők háрман értetlenül és rosszkedvűen követték.

A szerelő szétolta a hangár ajtaját és a pilótával egy kis sportgépet gurított ki a hangárból. A pilóta körülnézte, beült, begyújtotta, újra lekapcsolta, aztán kiszállott a gépből:

— Minden rendben! —

Maud az izgalomtól tüzes arccal Fredhez fordult:

— Jöjjön, Fred! Megröpítem egy kicsit a levegőben. Tegnap óta vizsgázott pilóta vagyok.

Fred most látta, hogy az egész meglepetés neki szól. Nagyon kényelmetlenül érezte magát. Maud nem veszi észre, hogy ő már távolodik tőle, hogy az érzései több mint egy hónapja másfelé járnak. Csak még nem találta meg a módját a szakításnak. Azt hitte, hogy Maud magától rájön és szokott hirtelen elhatározásával vet véget az egész dolognak. Maud hangja lány volt:

— Nem megyünk messze, Fred. Csak egy pár kört írunk le.

Szótlanul kuporodott Maud mellé, aki a billentyűkkel babrált és oda se figyelt a gép mellett magyarázó pilótának.

— Hajtsa fel a gallérját, Fred! — szölt oda nyájasan. Közben a gép átfutott a betonról az apróra nyírt füves pályára.

Könnyedén emelkedtek. Maud a géppel volt elfoglalva. Fred figyelte ujjai játékát a billentyűkön. Maud szíve erősebben dobogott. Itt van mellette, akit szeret, itt csakugyan egyedül vannak. Fred és a magasság. Most szeretné megmondani Frednek, hogy mától kezdve nem pajtások, hogy ez a repülés számára olyan, mintha eljegyzésüket ünnepeleék. És ha Fred

csak egy kevéssé ismeri gondolatait, mondani fog valamit. Felolvad ez a meglepően rossz hangulata. Maud a tükrön keresztül egy pillantást vetett Fredre.

Fred hallgatott és a tengert figyelte. A gép köröket írt le egy nagyobb hajót választva központnak. Maud aztán nekiengette a gépet egyenes vonalban és újra benézett a tükörbe, hogy Fred arcát megkeresse.

— Excelsior a neve — szólt Fredhez.

— Minek? — riadt fel Fred?

— A gépnek — a gépemnek — nevetett Maud, de neve-tése hirtelen elhalt. Ijedten vette észre Fred ajka körül azt a gúnyos mosolyt, amikor valamit lekicsinyel. Oh, ezt a mosolyt jól ismeri, amikor Fred másokról megvetőleg nyilatkozott, ez a mosoly volt a kísézője.

Mi ez? Mi van Freddel? Mi történt itt az utóbbi idők óta? Nem vett észre semmit, talán mert nagyon lefoglalta ez a pilóta-vizsga. Szomorú képek tolultak eléje az utolsó hetekről, apró részletek, mozdulatok, Fred egy-egy elrejtett szava, amiket akkor nem eléggé figyelt meg. Ő azt hitte, hogy minde-z az ő lakehursti titokzatos eltűnéseinek szól, amit majd meg-magyaráz az Excelsiorral.

De itt valami nagyobb baj van. Lélegzete akadozni kez-dett, mintha ötven méter magasságban járnának. A gépet vissz-szafordította és kereste a repülőteret.

A gép könnyedén siklott le és a gyorsan tipegő galambok módjára gurult a betonon. Annie odafutott:

— Most engem is felviszel, ugye? Gyönyörű volt, Maud. Maud lezárt valamit a gépben és fejét rázta:

— Nem, ma nem, Annie. Mára elég volt. Fáradt vagyok. Annie észrevette feltűnő sápadtságát.

— Akkor gyerünk egy teára — indítványozta Annie. — A tea jót fog neked tenni.

— Menjetek, rögtön megyek én is — és a gépet figyelte, ami a hót árasztotta maga körül. Inkább csak azért állott ott, mert tanácstalan volt, valami különös gyöngeség lepte el.

— Maudnak vége, beleszeretett a gépbe. Fred, vigyáz-zon! — és Annie kesztyűjével meglegyintette Fred vállát.

— Szeretem, mert fölfelé visz. — Maud szerette volna ezt a pár szót visszanyelni. Érezte, hogy ezek közt itt nagyon eset-len megjegyzés volt. Szédülő fejjel hajolt a kiáramló meleg fölé és várta, hogy elmenjenek.

Aztán odaszóllított egy szerelőt. Beüzent, hogy menjenek haza, ő majd betelefonál kocsijáért. Beszállott újra a gépbe és a tengernek tartott. Körözni kezdett a tenger fölött céltalanul.

Amikor a repülőtér fölé visszatért, látta, hogy Fred vörös gépe már az útra fordult ki. Utána szállott jó alacsonyan. Ők alulról úgy sem láthatják. Kevés por és füst kevergett az autó után, ami pikkelyes cserebogárként kapaszkodott a város felé a gépmadár alatt.

Nagy Miklós

VÉGH GYÖRGY:

CSÖNDES ÜNNEPI VERS

Mécs Imrénének

Ó csönd, te értem oly gyakorta jöttél,
mint hűvös éj a fülledt est után
s itt vagy te most is, elcsitult a lárma,
megleptél szent Karácsony alkonyán.

Besurrantál hozzám, miként a tolvaj,
de mégsem üzlek el, magam vagyok,
vigasztalj hát, mesélj, ha már szobámba
nem tévednek be csöngős angyalok.

Úgy várom őket, jobban mint a gyermek,
lám, én is nyitva hagytam ablakom,
s hiába, nem jönnek ők szobámba:
nem áll virgonc fenyő az asztalon.

Nem jönnek ők hozzám se most, se máskor,
bárhogy várom Karácsony alkonyán,
hiszen gazdag vagyok, gazdag, de árva:
apám megőrült és meghalt anyám.

Gazdag vagyok. Anyám rám hagyta kincsét:
én némán élek itt, s ha bántanak,
csak tűröm álmosan, és néha sírok,
akár a búvós, lomha kispatak.

Gazdag vagyok. Nem kell arany, se gyémánt,
nélkülük is boldog az életem,
s ha fázom, vagy ha nincs mit ennem, akkor
apám színes lepkéit kergetem.

Barátaim most messze-messze vannak,
te vagy ó csönd, te vagy csak énvelem,
s egy kósza árnyék, holt Aranka árnya,
ki éji órán néha megjelen.

Ó csönd, ne menj most el, ne hagyj el engem,
félek; nagyon-nagyon magam vagyok,
vigasztalj hát, becézz, ha már szobámba
nem tévedtek be csöngős angyalok.

JOHN-HENRY NEWMAN:

GONDOLATOK

Ha valakiről azt állítjuk: természetfeletti érzéssel rendelkezik, ez azt jelenti, hogy a hit szemével meglátja a bennünket körülvevő jó és szent dolgokat, bár mi nem vesszük észre azokat testi szemünkkel. A természetfeletti érzéssel rendelkező ember olyan tisztán látja azokat, mint mi látjuk a földi dolgokat: a zöld mezőt, a kék eget, a ragyogó napnyugtákat. Igy, amikor egyes szent lelkek égi látomások ajándékában részesülnek, ezek a látomások csak folytatását és betetőzését jelentik — isteni intuíció alakjában — azoknak a távlatoknak, melyek a kegyelem közönséges működése által mindig szemünk előtt vannak.

Rengeteg ember van — a keresztények többsége ilyen — aki, ha a túlvilági életre vagy a láthatatlan világra gondol, nem remél s nem fél. Voltaképpen nem is gondolnak a jövőre s a láthatatlan világra, ezeknek még a fogalma is ködösen él bennük. Éppúgy nem értik meg igazán vagy nem is akarják megérteni, hogy állandóan Isten előtt vannak s egyszer majd minden cselekedetüket megvizsgálják, amint nem látják, hogy mi történik a világ másik részén vagy nem nyugtalanítja őket az, ami majd tíz év múlva történik velük a földön. a másvilág sokkal távolabb van tőlük, mint a földi élet egy elkövetkezendő korszaka vagy valamelyik ország. Nem reménykednek és nem félnek, egyszerűen azért, mert ezekre a dolgokra nem gondolnak.

Két világ van: a látható és a láthatatlan, amint azt a *credo* mondja. A világ, melyet látunk és az, melyet nem látunk s mégis éppolyan valóságos, mint a másik. Az egyikről tudjuk, hogy létezik, mert érzékeink alá esik. Elég, ha a magasba tekintünk és körülnézünk, szemünk máris bizonyítékokkal szolgál. Látjuk a napot, a holdat, a csillagokat, az eget és a földet, a dombokat és a völgyeket, az erdőket és a síkságokat, a tengereket és a folyókat. Látjuk az embereket is és alkotásait. Látjuk a városokat, zúgó életüket, az embereket, akik ide-oda futkosnak s azzal vannak elfoglalva, hogy önmaguk és családjuk létét biztosítsák, hogy munkájukat végezzék vagy nagy terveket valósítsanak meg. Minden a látható világhoz tartozik, ami csak szemünkbe tűnik. Hatalmas világ ez, a csillagok határolják. Hiába menetelnénk ezer és ezer évig az ég felé, hiába lennénk könnyebbek még a fénynél is, nem érnők

el a csillagokat, messzebb vannak tőlünk, mintsem gondolnók. Ilyen magas, széles és mély a világ; és mégis, közel van hozzánk, egészen közel.

Mindentűt jelen van s úgy látszik, mintha nem hagyna helyet egy másik világ számára. Mégis, e látható világegyetem mellett van egy másik világ, mely nagyon messze terül el, zárt és nagyon különös világ; ez a világ is körülöttünk van, bár nem látjuk és csodálatosabb, mint a másik, már csak azért is, mert tekintetünk figyelmét elkerüli. Körülöttünk megszámlálhatatlan lény kering, örködik, tevékenykedik, s mégsem látjuk őket. Ilyen ez a másik világ, melyet csak a hit szeme vehet észre...

Szentnek lenni annyit jelent, mint eltávolodni a bűntől, gyűlölni a világ mesterkedéseit, a testet és az ördögöt, örömmel teljesíteni Isten parancsolatait, úgy csinálni mindent, amint Ő akarja, a másvilágra irányzott tekintettel élni, mintha elszakítottuk volna az élethez kötő szálakat és már halottak lennénk.

Az ég más, egészen más, mint földi világunk. Talán egy templomhoz hasonlít. Mert a nyilvános istentisztelet színellyén világi beszéd nem hallatszik; nem töpregenek kicsiny vagy nagy földi dolgokon; nem tanítják, hogyan lehet biztosítani földi érdekeinket, kiterjeszteni hatáskörünket vagy növelni hitelünket. Ezek a dolgok önmagukban jogosak lehetnek, ha nem túlságosan csüggünk rajtuk. De — ismétlem — bizonyos, hogy ilyenekről nem hallunk a templomban. Ott kizárólag csak Istenről van szó. Dicsérjük, imádjuk Őt, megköszönjük jóságát, dallal magasztaljuk, meggyónjuk Neki vétkeinket, felajánljuk magunkat és áldását kérjük. Ezért hasonlít a templom az Égre, abban az értelemben, hogy mindkettőben ugyanaz szemléletünk tárgya: a vallás.

A gyermekek megrettenve becsújkják szemüket, ha hatalmas harcos vagy dicsőséges király képe jelenik meg előttük. És amikor Dániel megpillantotta az angyalt, *szépsége romlásnak indult és elvesztette erejét*. Azért járok templomba, mert örököse vagyok az Egeknek. Arra vágyom és azt remélem, hogy egy nap majd birtokomba vehetem örökségemet. Templomba járok, mert hozzá akarom szoktatni szememet az Egek látványához, de még nem látнам Istent, mert nincs elég erőm ehhez. Ott vagyok a templomban, nem látom, de mindez csak azért történik, hogy egyszer majd láthassam. A zsoltár és a szent ének, a gyónás és az imádás segítségével *tanulom szerepemet*.

Attól tartok, hogy a kereszténynek nevezett emberek nagyrésze, bármilyen hitvalláshoz tartozzék is, nem viselkedne másképpen, mint ahogy viselkedik, nem lenne se jobb, se rosszabb, ha mesének hinné a kereszténységet.

Amíg fiatalok, elmerülnek a vágyakban vagy legalábbis engedik, hogy a világ kívánságai elsodorják őket. Múlnak az évek, marakodnak a jó állásért, hogy életük biztosítva legyen; megházasodnak, letelepednek, és mert érdekük egybeesik kötelességükkel, tiszteletreméltó és vallásos embereknek látszanak s ők is ilyennek hiszik önmagukat; nagy buzgalommal harcolnak a bűn és a tévedés ellen, de azzal is törődnek, hogy békében legyenek mindenkivel. Ez a viselkedés — ha önmagában tekintjük — csak becsületes és dicséretes. Én egyszerűen csupán azt mondom: ennek az életnek még nincs semmi köze a valláshoz. Nincs semmi benne, ami a vallásos elemek jelenlétét bizonyítaná. Mindent hajlandók lennének megtenni, még akkor is, ha nem tudnának többet keresni rajta, mint amennyit most keresnek. Nyugodtak és kiegyensúlyozottak, mert érdekük és egyéniségük ezt kívánja; *de nem kockáztatnak semmit, nem mernek semmit, nem áldoznak fel semmit, nem fogadnak el semmit, mert nem bíznak Krisztus szavában.*

„Ó Istenem, bár nem áll senki közelebb hozzám, mint Te, a földi dolgok, melyek természetesen tetszenek nekem, bizonyára megakadályozzák majd, hogy lássalak Téged. Itt csak kegyelmed segíthet. Ne engedd, hogy valaha is szem elől téveszszelek, s amíg Téged szemléllek, add meg, hogy minden nap jobban szeresselek.”

Just Béla fordítása.

AZ ELNÉMITOTT ISMERETLEN

Kovács András doktor sóhajtva csukta be maga után az ajtót. Az előszobából behallatszott még a szerencsétlen asszony csendesedő sírása. De az előbbi komédia nem kezdődhetik újra többé. Ez bizonyos. Kovács András fellélegzett. Nem csoda. Vagy egy óra hosszat kellett az asszony lelkére beszélnie szépen, csitítgató szavakkal, míg végre megszabadulhatott. Mit is tehetett volna mást? Neki sincs pénze, neki is vannak behajthatatlan követelései, s ha választani kell a háziúr meg az elaggott szobrászművésznő között, nem vitás, hogy ő, az ügyvéd a gazdagabb érdekét védelmezi. Nagyon sajnálta ezt a boldogtalan teremést, akire öreg korában a nyomor vár, az utca, a szegényház. De így nem mehet tovább. A múlt nyegyedben már kifizetett helyette háromszáz pengő lakbértartozást és még azóta egy fillért sem törlesztett neki. Az a két kis bronz gyerek, aki most zálogképpen a dolgozó szoba sarkában huzakodik, szoborgyűjteménynek már ép elég. A szerencsétlennek be kell látnia, hogy az ő jó szándékának is határa van. Két hét múlva jön a kilakoltatás. Nem első eset, hogy ilyen kegyetlenül kell a törvény betűjére böknie. Ki tudja, hány századik. Évek óta jóformán más nem is akad: foglalás, végrehajtás, összebogozott kis motyó, amit egy-két nekikeseredett ember a vállára vesz. Aztán a gyerekek, Istenem, apró kis kölkök, szipogva, bögicsélve a szitkozódó szülők nyomában. Mennyi elkallódott, partjavesztett ember.

De Kovács András ügyvéd ma mégis nyugtalanabban járt a karosszékek közt fel s alá, ma mégis idegesebben kaparta helyre cipője sarkával a félrecsúszott perzsaszőnyeget. Helyesen cselekszem-e? — kérdezte magától, ahogy megszokta már ezt a kérdést három évtizeden át minden este így a szívébe nézve. Sovány arca ilyenkor még keskenyebbre nyúlt, a szeme el-elrévedezett a talpa alatt puhán megbúvó szőnyegen. Helyesen cselekszem-e? — kérdezte újra, de ez a kérdés most csak ürügy volt, megnyugtató. Hirtelen körülnézett a szobában. Mintha még mindig hallaná azt a hangot, igen, onnét a fekete könyvszekrénytől visszaverődve, azt a keserves kiáltást, amelyet a kifulladásos öreg tüdő hördülése meg-megszaggatott. Csak még, még egyszer segítsen rajtam, doktor úr, ha Isten ismer, nem akarhatja a halálomat, ha Isten ismer, — és lekuporodott előtte, szegény fekete rongycsomó és a kezét csókolta, Ernyeiné a kezét csókolta, alig tudta elkapni tőle.

Künn már az ajtó csukódott a meggörnyedt öreg nő után, a cseléd rakosgatni kezdte az előszobában a székeket. Nem ki-

sérte ki, pedig illet volna, de valahogy szabadulni akart tőle, meg ettől a felindulástól is, amely még mindig tompa nyomásként ült a bordái közt. Ha Istent ismer, ha Istent ismer — ez a három szó tapadt meg az agyában és a fülében hallotta még azzal a kissé rekedtes suttogással, ahogy csak a szűkülő félelem tud meghallgatásért könyörögni. Furcsa, — motyogta akkor, félhangosan, ahogy szokása volt, agglegények bolondos szokása, egy-egy szót intézve önmagához, mintha a társtalanságot a beszélgetéssel így meg lehetne bontani. Furcsa, ez a banális nyöszörgés hogy is hathatott rám ennyire, és Kovács András doktor végigsimította kopasz negyvenéves fejét. A könyvszekrény előtt megállt. Az aranycímkés, nagy fekete könyvek vígasztalanul verték vissza sápadt arcát az üveglapon.

Napról-napra jobban megviseli ez a sok herce-hurca. Meg a töprengés. Ó, igen, a töprengés, úgy hánykolódva éjszakánként, nem a jövőért, azzal már rég leszámolt, kisimítva az összegyűrt papírlapot, hanem a másik nagy kérdés miatt, ostoba kérdés miatt, az is lehet, hogy hát mégis mi az értelme mindannak, amit cselekszik. Hogy él, hogy szaladgál, hogy eszik, hogy lakbért fizet, hogy továbbtolja ezt a sárban rekedt kis kocsi, az életét, igen, itt lenn a földön, ahol már utat se lát. Miért utat, miféle utat? Hát nem lehet kiölni soha azt a beteg izgalmat, amely mindig cél után keresgél? Most, hogy minden elmaradt mögötte, az asszony, család, vagyon és siker, és csak ez a közepes kis ügyvéd maradt, kis lomha állat, megkuporgó pókhassal a mellény alatt, még akkor sem lehet higadtan, tisztán mindent lemérni, hogy ebben az emberrengésben, rossz kis bozót voltál és a gyökered lassan korhadni kezd. Aztán kidőlünk, elrothadunk és vége. Vége, egyszerűen vége, cél és ok nélkül, mint ahogy tejút van, tölgyfák és kővek. Ha Istent ismer — megint ez az ostobán megtapadt gondolat, persze, az agyveleje valahogy kimerült. Nincs rugalmassága, nincs benne megfelelő anyagcsere. Már multkor is érezte ezt a Tömössy-ügnél, ahogy örökké arra az aláírásra gondolt. Ha Istent ismer — de nem! Mit akarnak tőle, mit akar ez a szuggesztív boszorkánykiáltás. Nem segít, azért sem segít, Kovács András doktor most nem ismer Istent, nem ismer szálnalmat, megalkuvást. Hát akkor helyesen cselekszem-e — kérdezte az ügyvéd, mintha saját kínlődását nevetné. Régóta érezte már, hogy felelete csak viszonylagos, hogy nem tud többé a tények gyökeréig hatolni, anélkül, hogy fel ne kavarná a lelkét. Inkább kitért a válasz elől. Magára húzta hát a törvények mitoszát, amely a birtoklót védelmezi, a közömbös harcnak nagy meséjét, amelyben az erősebb mindig jogcímet talál, hogy a gyengébbet veszni hagyja. Mintahogy ő is kibújt a segítség alól. Pedig meglehetné. Elég, ha csak körülné a szobában. Mennyi fölösleges lom, ami mind pénzt jelent. Pénzt és egy kétségbeesett asszony életét, akit a nyomor üldözőbe vett. De miért? Minek tegye meg? Ha egyszer elkezdene, nem volna többé megállás, és ha minden vagyonát is

a szakadékba dobná, a szegénységet mégsem lehetne feltölteni. Minek tegye meg? Mert Erneyei valamikor a barátja volt? Öreg barátja, még a háború alatt, amikor fel-felszaladt hozzájuk teára, vacsorára, és ő, a cingár, huszonötéves ügyvédjelölt, meg Erneyei, a nagyszakállú művész, lázasan, öldöklő ösztönöktől lobogva kísérték nyomon Mackensen legújabb hadműveleteit, a műteremben, ahol zsákvászonba borítva párolgott néhány félig kész szobor, s a sarokban, a nádszékek fölött hallgatta őket egy mohába burkolt pálmafa! Először Erneyeit vitte el a tizenkilences spanyolláz, aztán egy téli éjszakán a pálmafa is elfagyott, s a törekeny kis asszony kezében nem maradt más, mint egy kötvénycsomag. Mert nem volt tehetséges, nem volt ez a háborgó asszony művész soha, csak az ura nimbusza verődött vissza rá, amikor az agyaggal kacérkodott. És aztán éveken át ő, Kovács András doktor intézkedett, amikor a halott férj műveit kellett értékesíteni, amikor a bútorokra került a sor és a műteremben már csak egy rozzant dívány maradt, egy londoni szekrény, meg egy csomó agyag. Fanatikus, még mindig fanatikus ez a hatvanötéves Erneyeiné. Népkonyhára jár, de otthon izgága művész lesz belőle, vázlatot vetít, agyagot gyömszől s a szeméből még mindig az a régi hit sugárzik, amellyel gyerekkora óta ámitja önmagát, hogy ő zseniális lélek, de tönkretette valami alattomos rosszindulat. És most a műtermet akarják elvenni tőle, a lakást, ahol leélte egész asszonyéletét, az utcára akarják dobni, mert érzik, hogy még vénhedten, rokkantan is félelmetes tehetség. Szegény, szerencsétlen asszony. Még utóbb teljesen hatalmába keríti ez az üldözési mánia. Hisz ma már arról is beszélt, hogy a férje nem influenzában halt meg, hanem meggyilkolták, hogy azután vele is végezhessenek. Valami jó kis szegényházba kell majd bejuttatni. Csak hogy hát nem akar, Erneyeiné hallani sem akar róla. El nem hagyja a műtermét semmiért. Dobják ki, tépjék ki onnan, hogy ott haljon meg a cinkos gonoszok kezei közt, hisz úgylis ezt akarják. Kovács András doktor rosszalóan csóválta a fejét, a homlokán a ráncok felfutottak. Nem szerette a fanatikus embereket, főleg, ha öregek, betegesek. Mit akaszknak úgy körömmel, foggal ebbe a rongyos életruhába. Nem egyszerűbb azt belátni, hogy vannak lehalló dolgok is, amik parthoz ütődnek, elmaradnak. A bölcsesség: nyugodtan odébbállni, minden megindulás nélkül, még csak az ajtót sem téve be, hogy könnyebb legyen annak, aki utána jön. Lám, ő is, Kovács András doktor ennek a bölcsességnek birtokában így menne el, egy szót sem szólva. Ha hívnák!

Hívnák? Hát ki hívná? És Kovács András mosolyogva támaszkodott meg az íróasztal szélén megvetett kezekkel. A csillárra nézett, ahol csak minden második gyertyában égett a láng. Kicsit összehúzta a szemét. Még gyerekkorában szokta meg, hogy így bámuljon maga elé, finom izzó szálakra, sugarakra bontva a lámpafényt. Ki hívná? Különös, hogy még

érett, lehiggadt ésszel is a régi misztifikáció rabjai vagyunk. Hogy teletömjük az életet, fantomokkal tömjük tele, hogy az élet erőt embermódra felcifrázó képzeletünk önmagának alkot rémképeket. Ki hívná? Hívás talán a halál, amely csak elfáradt szívet, megromlott vért jelent, elnémulást. Hívás talán az a fekete határkő, amely még nincs sehol, csak öntudatunk dobja ki s csak néha egy-egy támolygó reggelen rakja elénk a gyávaság. Eh, túlsokat ábrándozom — és Kovács András doktor elkapta fejét a fénytől. Pislogva nézett a két ablak között kattogó ingaórára. Háromnegyed nyolc. Kilenckor a polgári körben vacsorázik. Addig még egyet-mást el kell intéznie.

Felgyújtotta az íróasztallámpa enyhén zöld világát, aztán kezét lóbázza az ajtóhoz ment, hogy a csillárt eloltsa. Egyszerre olyan kellemes izgalom futotta át kissé görnyedt vállát, a félhomály izgalma, ahogy az asztalon fehér-feketén várta az a sok összehajtogatott papír, a munka, igen, apró feladatok sora, cél, mozgás, ami feledtetni tud. Elnémítani egy csomó lehetetlen kérdést, illúziót adni, hogy az evés és alvás közti időt így kell pénzszerzéssel kitölteni.

Asztalhoz ült, egymásra rakta két sovány lábát, maga elé húzott egy halom papirost, amelyet az írodás kisasszony gépelt tele délelőtt és most már csak aláírásra várt. Szétnyitotta az első ívet és olvasni kezdte a gép gyöngybetűit: Kerekes Nagy Gergely úrnak, Rákosliget. Felszólítom Önt, hogy... Ebben a pillanatban tömpa ütést érzett a mellében s egyszerre bizonytalanság féle fogta el, valami elmosódott öntudatlan félelem. Mi volt ez? — kérdezte magától a képzelődő emberek betoppanó aggodalmával. Letette kezéből a papírt. Kínosan figyelt, mozdulatlanul, csak megrebbenő szeme árulta el, hogy egész agya most lesbe áll. Önmagát figyelte, mintha a testében lapult volna meg az a különös valami, ellenség, igen ellenség, akit nyomban le kell tepernie. De az ellenség nem jelentkezett. Pár pillanat telt el csupán, amíg így ült... kissé előrehajló fejjel, s ahogy a kezét végre felemelte, látta, hogy a két szélső ujjja reszket. Ahá, idegesség, idegesség — morgogta Kovács András megkönnyebbülve, mintha megtalálta volna az éjféλι rémkép mögött a lepedőbeburkolt kamaszt, — idegesség, persze ez a kimerítő délután, a nagy jelenet, Ernyeiné, a nyavalygó boszorka. Ez az! Semmi! Gyerünk tovább.

Újra a papír fölé hajolt és olvasni kezdett. Felszólítom Önt, hogy folyó hó... Most tisztán érezte, hogy a szíve volt. A szíve ugrott egyet, mintha ráütött volna valaki — egész teste megrázkódott belé — aztán megindult kalapálva, mintha kettőzve futni kellene. Kovács András doktor hátradőlt a karoszékekben. Két kezével a támlába fogódzott. Hallgatta a szívét. És sóhajtott. Időnkint jó mélyet sóhajtott. Nem akart megfulladni. Aztán hogy elcsendesült az első megriadás, beszélni kezdett hangosan, hogy ezzel is megnyugtassa magát. Ennyit mondott: Mi ez? Félelem volt a hangjában meg szemrehányás.

Az íróasztal lomhán feküdt előtte, jobb sarkával már árnyékba bujva s az árnyékból zsiros csillogással nyúlt felé a levéltartó bronzkéz, amely hüvelykujjával két osztrák képeslapot szorongatott. Kovács András doktor a bronzképre nézett, pogány elszántságának régi jelképe. Hát szabad ezt? Szabad ilyen hitványnak lenni, ni, hogy még az ajka is reszket, amikor szólni akarna. Azért sem! — A papirost ismét kezébe vette. — Hangosan fogja elolvasni. Azért is hangosan. Felszólítom Önt, hogy folyó hó tizen... de az utolsó szó már bennszakadt és egyetlen ugrással talpraállt, hátralökve a széket. Tenyerét a mellére szorította. Kiegyenesedett.

A szívem! Úgy dobta ki magából ezt a szót, mintha az a kattogó izomdarab is nyomban utánaröpülne. Valami olyan rohamféle, — próbálta körülárkolni az ismeretlen veszélyt — már napok óta érzi azt a tompa húzódást a bordái között. És most a roham. Az utolsó? Mégegy? És aztán vége? Meghalni? Kovács András doktor arcából elfutott a vér. A térde remegni kezdett. Félt. Kovács András doktor félt a haláltól. Visszaroskadt a karosszékbe, felhúzta a térdét, a mellét kidomborítva, mert levegő kellett, levegő! Most, most. Most meg fog állni a szíve. Egy, kettő, három... De csak megugró szíve rázta ilyenkor össze a mellét. Egy koppanás, újabb koppanás. Hívják! Kovács András doktor úgy érezte, hogy hívja valaki. A félelem érezte talán benne, ahogy a teste makacsul, ellenkezően a karosszék bőréhez tapadt. Mert az tovább futott párhuzamosan azzal az ösztönös esengéssel, hogy kellene valaki és könyörögni, ne még, ne még. Higgadtan, igen — és szájjára tette ujjait — higgadtan kell fogadni, semmi, nem is lesz belőle semmi, elmúlik. És ha meghal? Csendesen, elfonnyadt kis bozót a emberrengetegben, ahol majd új élet fakad. De én? Én! És akkor a két út találkozott. Mert látha igaz! Hátha igaz a könyörgés, amely most belőle felszökött, hogy most imádkozni kezd, gyermekkorát keresgélve, hálóinges kis gyermekkorát, ni és már az ajka is mozog, mintha egész lényét elöntené a beleegyezés... igen ez volt az esti imádság a konviktusban...

De az első szavak után már újra talpon volt. Megrázta fejét. Ennyire mégsem vagyunk. A telefonhoz sietett. Társcsázott. — Halló, Pistám, ott-otthon vagy még? Csak nyugodtan. Nem kell itt ostobán hebegni. Kérlek, nagyon szeretném, ha meg-meglátogatnál. Azonnal, igen, azonnal. A szívem. Nem tudom. Nem, nem képzeldöm. Taxin gyere!

Elgondolkozva tette le a kagylót. Hát nem okosabb így? Megmaradni a fogható élet síkján, nem pedig a felheccelt idegek játékában elbotlani. Az első jelre már orvost kellett volna hívnia. Minek ide magasabb erőket is belékeverni, mint ahogy az a félbolond Ernyeiné tette a nyomorult lakbérhistóriával. Ki kell űzni a fantómokat! Felgyújtotta a csillárt, kettőt csavart, hogy mindegyik körte felragyogjon, és járkálni kezdett a frissebb színeket bontó szőnyegen. Ó, most már sok-

kal nyugodtabb. A szíve is, ni, egészen rendben működik. Komolyabb baj nem is lehet. Negyvenkét éves. Kicsit korán volna. Nem fog enni majd annyi húst és lemond a délutáni feketéről. De a csöngetésre összerezett. Kisietett az előszobába.

Környei Pista frissen volt borotválva. Enyhe parfóm szállt a nyaka körül.

—No, mi az? Látom, édes öregem, nincs itt semmi különösebb hiba. Vesd csak le a kabátodat. Az inget is, természetesen. Így ni.

Kovács András doktor aggódva figyelte barátjának kopogtató kezét. Alig tudta parancsszóra a lélekzetét visszatartani. Környei most végre hátbavágta és a fürdőszobába ment.

— A szívem, ugye?

— Dehogy, fiam. Nincs itt semmi baj. Ideges vagy.

— Előbb azt hittem, hogy meghalok.

— Neuraszténia. Nagyon leromlottál. Felírok egy erősítő szirupot meg tablettákat. Hol töltöd a karácsonyt? A hugodnál? Az jó lesz. Sétálj sokat, de ne erőltess meg magad. És flegma. Semmi izgalom.

— Elmebeteg ma vacsorázni? Tudod, a körbe?

— Hát persze. Menjünk együtt. En is megyek. Hohó, már kilencre jár. Közösen egy taxit veszünk. Várj csak. A tablettából azért egy nem ártana, ha még nyugtalannak érzed magad. Mindjárt beugrunk a patikába.

Kovács András doktor megfogadta barátja tanácsát. Tablettát vett be vacsora előtt és vacsora után, mikor aludni tért. Reggel bódult volt egy kicsit, mikor a szobalány a gördülő asztalkán a kávéját behozta az újsággal együtt. Nem volt étvágya. Kiflit rágszált és lapozgatott. Aztán hirtelen maga elé kapta a papírt. Ott olvasta a hírek között: „Felejthetetlen Erney Imre szobrászművésznünk özvegye, tegnap az esti órákban tragikus körülmények közt jobblétre szenderült. Az idős művész, aki az utóbbi években a legsötétebb nélkülözésben élt, éppen hazafelé tartott, amikor a lépcsőházban összeesett. A kihívott mentők már csak a beállott halált konstatálták. Temetéséről társadalmi úton történik gondoskodás.”

Kovács András doktor félrelökte az újságot. A keze a tablettát után nyúlt, amelyet már az este gondosan a kis szekrényre tett. Most nem akarja hallgatni a szívét. El fogja némitani a vádat, ezt a türelmetlen kopogtatást.

Semjén Gyula

DEMÉNY JÁNOS:

BARTÓK ÉS KODÁLY

A keresztény kultúrának a zenében legmélyebben nyilatkozó transzcendenciáján kívül fontos jellegzetessége: az első kultúra, mely nem egy népnek szól, hanem minden népeknek. Az első kultúra, amely „nemzetekfölötti”. „Tegyetek tanítványokká minden népeket” — mondotta Jézus Galilea hegyén tanítványainak, miközben a galileai nap alátűző sugarai dicsfényvel övezték arcát.

A régi kultúrák egy népnek szóltak. A pogány népek példakultúrájánál, a görögnél, „klasszikus” az egyetemes és nemzeti korrelációja. Ahogy Fülep Lajos mondja: a görögségnél egyetemes és nemzeti abszolút korrelatív; azóta egyetlen egyszer volt csak relative teljes, a keresztény kultúra középkorában: a gótikában és a skolasztikában.

A nemzetekfölöttiség a kereszténység transzcendenciájának, történelmi ítéletnapigvalóságának biztosítója. Amikor a görög szellem elhanyaglott, Pán ajkáról is lekókadtt a syrinx. De a kereszténység élete nem egy nép élete, hanem a népek „élete”... Az egyetemesség nem egy nép örök terhe: mindenik népnek elérkezik egyszer a maga speciális küldetése, „ideje”, amikor a kereszténység bizonyos történelmi problémái megérték a számára, vagy ő ért meg ilyen problémákra, hogy görgesse azokat előre, ameddig küldetése terjed. Minden egyes nép egy pszichikai beállítottságot testesít meg s mikor ennek ideje érkezik: az illető nép az egyetemesség szószólója. Minden népnek csak az a hangja örök, amit az egyetemesség nevében mond.

A keresztény kultúra nemzetekfölötti nyelve a skolasztika és gótika idejében a latin. A középkorban eleven, ma haltott. Formái és fordulatai még ma is: egy nemzetek közötti titkos összeesküvést rejtenek, a hagyományvilág végső gyökerében való közösségét, a közös alapeszmékkel átítatott gondolatvilágot. — A középkorban mindez nyilvánvaló volt, ma rejtve van. A feltámadó reneszansz rejtette el. De volt valami, ami pótolta ezt a hiányt: amikor a kőből épített dómok meghaltak az emberek szívében, akkor épültek fel Palestrina géniuszában újra s zenéjének lélekzúgásában nőttek az emberek szívébe. S a haldokló latin helyett egy mozgalmasabb lélek-testvér buzgótt fel: a zeneköltészet nyelve.

A zeneköltészet ott kezdődik, ahol a szavak végződnek: a reneszansz óta kibontakozó európai nyelvek válaszfalak a nemzetek között, szűkebb közösségek hermetikus burkai. De a zeneköltészet nyelve áttöri ezeket a korlátokat és fenntartja to-

vábra is azt a közösséget, amit eddig a latin tartott fenn: az európai közösséget a kereszténységben, — a hitvalló keresztény zeneművek elsődlegesen, a romantikus művek másodlagosan.

Az egyetemességet azonban itt is: mindig egy nép zene-géniusza mondja. Mikor mondta melyik?

A zeneművészet nagy kísérleteit a dómépítő francia szellem végezte. A héber-szír-görög eredetű gregorián kollektivitásból individuális művészi kinyilatkoztatást lángralobbantó szellem: az itáliai Palestrina épp úgy innen szökken az európai egyetemesség horizontjába, mint Dante és Giotto. Bachban a németiség veszi át a vezetést, egyelőre — az utóromantikusokig — a latin formák fölényében. A romantika szöve-tének alapmintáit mindvégig a német géniusz szövi ki, természetesen a folytonosság szövetébe sok mellékfonál vezet, más népek színtestjei, — ha nagyítólencsével nézzük, a részletek sokkal összetettebbek, mint a futó pillantás összbélyomása... A folytonosság vörös fonálának végső szertefoszlását azonban már nem a német géniusz jelenti, hanem a francia — újra latin! —, Debussy-ben. A kör bezárult: Palestrina az univerzalizálás abszolút kinyilatkoztatása, Debussy már egy új univerzalizálás szükségességéhez torkoló atomizmus. Mint halvány kísértetek: rezegnek át a Palestrina előtti úttörő zenegéniuszok portréi a régmúlt függönyén. Az európai zenetörténet Atlantisz-kora egyre jobban kimered az elsüllyedt múltból. (Festa, Willaert, Josquin, Ockeghem, Machaut...)

Debussy a romanticizmus lényegét a végsőig feszíti; ha a romantikusok az Élet elől menekültek be fantazmagóriás álmváraikba, akkor egészen bizonyos: Debussy ő előlük menekült oda. Félrevonulásának gesztusa Brahms-éval rokon, de a természet épp ellentétes, a szellem pedig hasonlíthatatlanul mélyebb. — Ismét az apokalipszisban irtakra kell utalnom —: Debussy azt a nagy sóhajtást végzi el a zeneköltészetben, mely egzotikus és régmúlt kultúrák felé szállt az európai életkrízis órhelyeiről. A pagoda sziluettje, nippék mosolya, Egyiptom szfinx-árnya, Hellász rózsafénye, a néger őskultúra hullámlázmik rajta keresztül.

Művészete megvalósítja Baudelaire gondolatát: fedi egymást az illat, hang és szín. Zenéje a legszebb pillanataiban Verlaine költészeté és Monet pikturája. — Ady pokolibb óráiban vén faunnak nevezi magát, s ilyenkor megérdemli a dekadens jelzőt s Verlaine-nel és Baudelaire-rel az összehasonlítást. Nos: aki e két francia költő „zenéjére” „szöveget” írt: Debussy: egy egész délutánt szentel annak a faunak, aki ő. „Egy faun délutánja”-ban Szicília erdejére emlékezik vissza, hol nádat nyesett sípjához: felhangzik csábító hangja a fuvolán, kielevenedik az erdő sűrűje és nimfák raja suhan. A faun — nagyot sóhajt s megfodrozódik tőle a sima víztükör, megre-megnek az erdő fainak esőcseppektől ittas levelei. A sóhaj kereszt-

tülhullámzik a mozdulatlan germán tölgyerdőn is, s felrázza komor árnyait.

Debussy géniuszának latin fénye a wagneri erdők sötétjébe fut: átvilágító sóhaja felszabadítás. Ebben a felszabadító sóhajban mondja ki Nyugateurópa négy évszázados zenetörténelme az utolsó szót.

Az új Európa ifjú erejét az orosz Musszorgszkij robbantja ki. Az első szavak az ő és kiváló géniusztársa: Borodin ajkán buggyanak. Az új föld: Keleteurópa — az új ember arca: paraszti arc és gyermeki.

A keleteurópai Vigiliában az európai kultúra társadalmi életformáinak négy fázisát vázoltam: 1. teológiai kultúra, 2. polgári kultúra, 3. munkás kultúra, 4. paraszti kultúra, amely legutóbbi: immár visszatérés az eredendő teológiai perspektívákhoz, de jóval szélesebb alapokon. — A zeneművészet síkján a teológiai kultúrát Palestrina és Bach szelleme képviseli. A német romantika a polgári életstílust fejezi ki. A munkás életformának is megvannak a maga zene-tükrei: gép = Honnegger: „Pacific 231”; gyár = Prokofjev: „Acéllépés”, Mosszolv: „Vasöntöde”. A technikában előrerohant kultúra legjellegzetesebb produktuma Tocchi: „Record” c. műve, amely a fasiszta repülés szimfonikus költeménye. (A berlini olimpiáson díjat nyert.)

A munkás kultúra művészi alkotásaiból egy nagyon fontos művészi feltétel hiányzik: az örök emberi. Az örök emberi misztériumok a teológiai kultúrában, az örök emberi banalitások a polgári kultúrában, az örök emberi balladák a paraszti kultúrában élnek. Az örök emberi momentumok valamelyikére legalább — szüksége van a művésznek.

Az orosz lélek misztériumait Musszorgszkij népi lávafeltörései érzékeltetik, de anyagának amorf tömegei nem indulnak kristályosodásnak. Debussy latin fényét Sztravinszkij vite bele ebbe az amorf tömegbe. De ehhez a lépéshez az orosz mesternek „Strawinsky”-vá kellett válni, európaivá nőni. Úgy látszik: egy orosznak európaivá válni: csak orosz jellegének elvesztése árán lehet. A keleti jelleget nyugati szintre emelni: ide nem jutott még el az orosz nép. (Mi is csak hosszú kulturális vívódások után.) A francia dekadenciába hullt Strawinsky-ből épp az a harmadik elem hiányzik, amit a német utóromantikusok főbb csoportjában becsülünk: a vallásos elmélyedés. Ezért nem emelkedhetett ő Keleteurópa hivatott zeneprofétájává, hanem csak amolyan „representatív man”-jévé. Nagyszerű kezdésének „Sturm und Drang” riadói jó híreket hoznak, de a valóság rosszra fordul: költészetéből a lélek egyre inkább távozik s nemsokára „csak legfeljebb a fölényesség érzelme alakjában gyanítható, mely sokszor gúnyként rejtőzik a mesteri groteszk festmények mögött, s amely sokszor valami gigászi enfant terrible pokoli mókáját sejteti” (Molnár Antal).

A modern zene másik nagy úttörője: Schönberg: „extati-

kus rajongással hirdeti az ember megújódását a lélek mély-
sége által". Épp az a tulajdonság van meg benne, aminek hiá-
nya Strawinsky-t oly befejezetlenné teszi. De nála viszont hi-
ányzik az alap, mert nyugateurópai. És hiányzik a fény, mert
német. Ezért művészete „apró indulatszavakba töredezik” —
sötét irracionális erők viaskodása és gyökértelen kikadenciá-
zás a légüres térbe.

Strawinsky őseroje és formafénye, és Schönberg miszti-
cizmusa csakis olyan kultúrterületen csaphatott teremtő szin-
tézisbe, amely a latin, germán és szláv kultúrvonalak metsző-
pontjában fekszik s amely ázsiai alapalkata mellett európai
is, tehát a szó legnemesebb és szó szerinti értelmében: kelet-
európai. Ez a kultúrterület a magyar génuszé.

Igy jelenik meg Strawinsky és Schönberg szintéziseként
a magyar Bartók és nagy kor- és sorstársa, Kodály, aki Musz-
szorgszkij áhítatában ötvözte Debussy latin formáit etikus
művészetté. A fundamentum: a keleti gyökerű s nagy nyugati
kultúrszázadok évgyűrűivel gazdag praescripturikus zeneha-
gyomány. A csúcspont: a bachi, majd palestrinai lélekszint.

*

Beszéltünk Bartók és Kodály európai romantikus elődei-
ről s — az Ó és Újszövetségben — ószövetségi magyar elő-
deikről (Bakfarkról és Tinódiról). Még kell néhány szót szólni
egy közvetlen magyar és romantikus elődről is: Liszt Ferenc-
ről.

Ha Bartók és Kodály az új európai lélek meghirdetői, ak-
kor Liszt Ferenc ennek a léleknek anyagi alapjait rakta le.
Húsz Zongora Rapszódiaja közül különösen az utolsó négy:
technikai szempontból útkézdése a modern zenének. A szá-
zadforduló mesterei közül Strauss Richárd, Debussy, Schön-
berg: Lisztet vallják mesterüknek; tőle kapták a formák sza-
bad modellálását, a mondatképzés újszerű technikáját, harmó-
niai újításait, szóval: a zenei nyelv nagy reformjait. Tehát az
új zene technikai megalapozásának leglényegesebb etappját
benne, egy magyar génuszban találhatjuk.

Más a helyzet a lélekvilágot illetőleg. Molnár Antal ki-
tűnő fogalmazását idézem:

„Liszt magyaros zenenyelvre nem teljeskörű, nem univer-
zális megoldás a magyar műzene számára. Liszt a magyar
föld gyökereiből táplálkozó eredeti idiómát ültetett ugyan a
nemzetközi zenenyelvbe, de ez az idióma nem volt a magyar-
ság eredeti muzikális anyanyelve.” — „Liszt nem ismerte a
magyar zene valódi gyökereit és így alakult ki benne az a
meggyőződés, hogy a cigány a magyarság lírikus, zenész láng-
esze... hogy ugyanaz a hősi, hatalmas lélek lobog elő a no-
mád cigány zeneköltészetéből, mint amely a küzdő magyarság
tetteit fűti. Úgy érezte, hogy ami a magyar nemesség a vitézi
életben, ugyanazt örökíti méltó formává a cigánynép rezo-
náló lélekhangszere.” — „És tapasztalva, hogy a cigányok

szinte csak taláalomra, minden rendszer híján szórják sziporkázó kincseiket, az a gondolata támadt Lisztnek, hogy a sokféle szétfutó zenekincset valaha egy közös és nagyszabású egység ölelhette egybe, hogy a mai cigányzene csak töredékké fozlott része egy hatalmas zenei cigány-hőskölteménynek. És elhatározta, hogy leszedegeti a cigány-rapszodoszok nyirettyűjéről a megmaradt fozslányokat, rendbeszedi azokat a nyugati zene fejlett eszközeivel és helyreállítja az ősi cigány-eposzt, mely egyúttal a magyarság lelkiivilágának is örök bibliája marad. Így születtek meg a „Magyar Rapszodiák”.

Liszt Ferenc művészetében — legalább is egyik jelentős részében — a cigányzene tehát olyanféle alap, mint Bartók és Kodálynál a népdal. Míg a népdal az újarcú népi magyarságot fejezi ki a klasszika tükrében, addig a cigányzene a polgári-közneemesi magyarságot, a romantika lobogásában. Az úgynevezett „rendi nacionalizmus” nemzeti zenestílusa, a verbunkos, 1780-tól kezdve alakul ki. Virtuóz kialakítói a XIX. század két első évtizedében működnek: a cigány eredetű Bihari János, a Bécsből beköltözött zenetanár: Csermák Antal és Lavotta János. Főleg e három „hajszolt garabonciás-életet élő, homokba fülő tehetség” munkáján épül fel a dunántúli származású Erkel Ferenc életműve, aki olaszos magyar nagyoperáiban és németes elvű magyar zenedrámáiban kora nagy nyugati műzeneeredményeit építi bele a verbunkos-stílusba. A verbunkos-stílust azonban a nyugati műzenébe Liszt Ferenc építette be, akiben ez a stílus világhódító útra indul.

És nemsokára a magyarság előtt is: a verbunkosban az új országfoglalás, sőt a világhódítás zenéje születik meg. Ez a zene immár nemzeti ügy... Szekfű Gyula történetkönyvében azonban olvashatjuk, hogy „már Kölcseynek külsőségtől irtózó nacionalizmusa is rosszaló kritikával illeti Bihari zenéjét, Szalay László már a negyvenes években „kimondhatatlan sivár üzelemnek” nevezi ifjúkora lelkesedését a nemzeti zenén, Széchenyi nem tud betelni az új tánczenének, mint a nemzeti önteltség szimbólumának gúnyolásával, szemében a tette képtelen, rhetori nemzedék a frissmagyarnak és a Rákócziak nemzedéke; Eötvös József önkínzó szatírával játszatja fizetett, kitarzott kortesmenet mulattatására egész szekér cigánnyal a Rákóczit a falu kutyájának vonítása mellett, Arany János pedig a nagyidai cigányok groteszk hadbaszállásánál huzatja huszonnégy lopótök-trombitával a Rákóczi-marsot”.

„De a bensőséges és realiztikus szellemelek kritikája mindhiába — írja Szekfű —: a verbunkos tánczene, a cigányos-romantikus „nép”-költészet adekvát kifejezője a század nacionalizmusának, a század második felében egyeduralomra hivatott...” — Az 1867-ediki párizsi „világtárlat”-on egy magyarországi cigányzenekar roppant sikert aratott. A Párizsban ez alkalommal (1868-ban) kiadott magyarnyelvű vaskos „be-

számoló" első fólíánsának utolsó hat oldala e zenekar dicsőhymuszával van tele. A külföldi lapokból bemutatott idézetek lelkesedése szinte határtalan. Chararieux Philiberta például — miután a világtárlatot nagy harcjátékhoz hasonlította — így beszél a Zongorások Híradójában: „Ki volt-e győztes a zenére nézve? Magyarország. A' zenében babérágat vívott ki, mint a' szobrászatban Olaszország és a' festészetben Bajorország.” Másutt így lelkesedik: „Bach előjátéka nem ér fel Makay Pál czimbalmával.”

A sok dicséret ilyen zárósorokra ragadtatja a romantikus magyar lelket:

„A' magyar zenészek sok aggódó szívnek vigasztalóiként jelentek meg az 1867-diki világtárlaton, mert hatalmas zene nyelvek szólott Európának a' magyarról, és pótolta megjelenése hiányát. Az elragadott hallgatók szemeiben csillogó örömkönnny mind az ihletes művész, mind azon távoli népnek volt szentelve, mely ily zenét teremt. Az események folyamatól elragadtatva és idegen befolyás által igazi természetéből kiforgatva, majd mindig akadállyal küzd a' magyar és szelleme gyengül, csak a' zenében él egész hatalmában, ott hallatszik elfojtott életének szentelt sohaja mellett férfias elhatározása hogy a' balsorssal megküzdjön, ott villan fel keservével együtt nemes ösztöneinek lángja, lelki ereje, reménye. Lelket megrázó ábrándban pendülnek meg a' hurok varázs hangjai, és miután hosszú panaszban messze ragadnak a' földtől, örömet gyulasztva lelkesítik a' szívet, viharoként rohannak és győzelmet hirdetnek. A' nemzet ezredéves multja, jelenje és jövődjéje rejlik zenéjében és Europa kitanulta belőle.”

Ez a jellegzetesen romantikus áradozás jó nyomon jár, a muskátlivirágos stílus alatt igaz mag rejtőzik: „a magyar a zenében él egész hatalmában... és Európa kitanulta belőle.”

De tekintsük át ezt a kérdést a magyar Ó és Új Szövetség világánál:

A XVI. században megszülető magyar irodalmi nyelv a magyar lét megmutatott mélységeit az öntudat fényébe öltöztette. Mérhetetlen elmélyedést hozott, de ugyanakkor a magyar közösség életét az újkori nacionalizmus szűkebb látókörébe sodorta. Az elmélyülés ára a latin univerzalizitás feladása volt. A kelet európai népek többé nem értették egymás hangját, a Birodalom szétrepedett. A különbség a prédikátor kor alfája: Temesvári Pelbárt, és omegája: Pázmány között mutatkozik szemléletesen: az előbbi univerzaliztikus, de az utóbbihoz viszonyítva, kiben az univerzalizitás bujdosásba hajlik, nem oly plasztikus.

A újszövetségi magyarság elé az a megoldandó kérdés mered, hogy miként lehet az újkori magyarság beszűkülte, de elmélyült létét újra a középkori univerzaliztássá tágítani anélkül — s itt a hangsúly! —, hogy a beszűkülés árán elert mélységét elveszteni.

A hajdani univerzalizitás a latin nyelvben nyilatkozott. Ezt

a nyelvet azonban újra közkinccsé tenni: értelmetlen dolog lenne. A latin műveltség nem azonos a tökéletes latin nyelvtudással, az előbbi elképzelhető, az utóbbi megvalósítása elsősorban lehetetlen, másodsorban a magyar nyelv s közvetve a benne nyilatkozó népi lélek fejlődését kötné guzsajba. Míg tehát egyfelől a magyar nyelv (és minden keleteurópai nyelv) további fejlődését nem szabad és nem is lehet akadályozni vagy derékbatörni, addig másfelől szükség van egy új univerzalisztikus kultúra-közvetítő eszközre. Ez az eszköz a kereszténység egyik legegységibb kultúrterméke: a zene. Közlebb-ről: a polifón zene.

A zene nemzetekfeletti nyelv, az apró népekre szakadozott Birodalom népeit újra közös kultúrába vonhatja. Keleteurópa irodalmi tájacskaiban teljes a Babel, a latint pedig nem tanulják meg, hisz semmiféle új érzelmi ingert nem ad. A zene azonban épp az érzelmi világot kavargatja fel, csak zenegéniusz kell, aki e népek közös sorsának hangot ad, akinek művészetében minden keleteurópai nép megtalálja a hangját egy magasabbrendű egység szuggesztív harmóniájában.

A Liszt Ferenchen világgá tágitott cigányzene nem ez a magasabbrendű harmónia volt. Nem hogy Keleteurópáé, de a magyarságé sem. Épp a középkori s a keleti magyarság arca hiányzik belőle. Ezért ez a zene ha nemzetekfölötti jellegében kitágulás is volt, nélkülözötte a mélységet, szinte ellenpárja lehetne a hajdani univerzalitás mai időszerűtlenségének, ha nem lenne nemzetekfölötti jellege is „másodlagos” — hisz ez a zene a maga univerzalizálásában csak a kereszténység és magyarság újkori, atomizált képét tükrözi.

A nemzeti romantika homályos álmait a kozmikusán népiből újjászületett nemzeti klasszika valósította meg. „Des Bohémiens et de leur musique en Hongrie” fantazmagóriáját nem valósíthatta meg Liszt Ferenc. Művészetének alapja nagy illúzió volt, mely kártyavárként omlott össze.

Bartók és Kodály homlokegyenest ellentétes világhangulatban, egészen más — hasonlíthatatlanul mélyebb — alapon kezdte az építést. És sikerült megoldaniok az újszövetségi magyarság legnagyobb kérdését: a beszűkülést az elmélyült lét feláldozása nélkül tágitani ki újra. Az újszövetségi magyarság irodalmi megnyilatkozásai épp legegységibb jellegükben lefordíthatatlanok. A bennük izzó gondolatok a magyar nyelvhatáron nem hatolnak át, nem gyujtanak. Bartók és Kodály zenéje épp ezt a nem elszintelenítő, de felfokozott színezetű „fordítást” végzi el: e művészet a nemzeti irodalom zárt világában megfogalmazott európai problémákat nyelvi korlátok híján, közvetlen élmény adottságában szabadítja Európára.

Ezzel a legnagyobb művészettörténeti tanúsággal zárom e „Bartók és Kodály” fejezet első felét, melyet „A művészettörténet tanúságai” címmel foglaltam össze. Demény János

LÁTSZAT ÉS VALÓSÁG

SZÁRMAZÁS ÉS MŰVELTSÉG. A címet *Farkas Gyulától* kölcsönöztem, hosszas habozás után, mert A „*Fiatal Magyarország*” kora című munkájában ezen kívül a *táj és felekezet*, úgyszintén az *írói topográfia* címek csábították tollamat sokatígérő mivoltukkal! Azért a szellemért, mely e címekből árad, nincs szándékomban a kitűnő berlini professzor nyakába varrni a felelősséget, illetve neki nyújtani a kezdeményezőket megillető koszorút. Műve csak tünet volt, — akkoriban már lezajlottak az „erdélyi szellem”, a „székely szellem” vitái, a Brüning kormány talán meg is bukott már, szóval csak az következett be, amivel számolhattunk, hogy a népi-faji szemlélet elindul retrospektív útjára s a magyar multban is hozzálát a „rendcsináláshoz”. Ha már nincs magyar nyelvatlaskunk (pedig de kellene!), legalább van írói topográfiánk s felekezeti kataszterünk... Az élet visszaadta az évszázados kölcsönt s ő lett a história tanítómestere.

Mindez újra eszünkbe jut, minduntalan eszünkbe juttatja az újdonsült felvidéki szellem s az a kétségbeejtő partikulárizmus, ami itt is, ott is felüti fejét szellemi életünkben. A közös származás ténye már nemcsak asztaltársaságokba gyűjti az egyfalubelieket, hanem érdekközösségeket alkotnak, melyekben a közös származás maga is absztrakció. (Születni lehet Kassán, vagy Ungvárott, de a Felvidéken vagy Kárpátalján nem.) Még az erdélyi-szellemnek volt valamelyes valóságos alapja Erdély hajdani különállásában, de a felvidéki-szellemnek ennyi sincs. Történelmünk folyamán nem egyszer volt Felsőmagyarország az egyetlen talpalatnyi föld, melyen a Szent Korona uralkodott, a felvidéknek tehát legfeljebb a magyar egység folytonossága lehetne szellemi meghatározója, nem pedig valami különvalóság, helyi öntudat. Önmagunkon végrehajtott szellemi Trianon-nak nevezhetnők a táji csoportosulást, mely elfogadja, sőt mélyíti a mesterséges határokat. (Egy erdélyi úr járt nemrég Budapesten s igen keserű szájjal távozott. „Ki ellen tömörültök ti? — kérdezte egy székely alakulás tagjaitól, — hiszen ti végre itthon vagytok, magyarok lehettek, nem úgy mint én, akit a román hatóságok székelynek nyilvánítottak...”)

„Tagadhatatlan, hogy a faji gondolat győzelme a magyarság fogalmának szűkítésére vezetett.” — írja irodalmi topográfiánk megalkotója. Ő erre abban talál vigaszt, hogy „Amennyire megkevesbedik így a magyarnak minősítettek száma, annyira kiterjed a magyarság köre térben és mélységben.” Minket, sajnos, ez a „horizontális” és „mély” magyarság nem vigasztal, mert nem értjük. Ám ha a faji gondolat győzelme a magyarság fogalmának szűkítésére vezetett, akkor a táji

gondolat győzelme a magyarság fogalmának megsemmisítésére fog vezetni. (A felvidéki szellem sorsát nem nehéz megjósolni. Már mostanság is elhangzanak olyan hangok, hogy semmi kö-zük a felvidékhez azoknak, akik ma a felvidéki szellem pro-pagátorai. Majd a geografusok és irodalomtörténészek meg-fogják csinálni a felvidékiség topográfiáját és lesz azontúl mély-felvidéki és híg-felvidéki szellem...) Mikszáth Kálmán még magyar író volt, ha ma élne, a palóc szellem hivatott kép-viselőjét ünnepelhetnők benne...

Mik ezek a „szellemek”, melyek az utóbbi időben megkí-sértik a magyarságot? Miért szűkül meg a magyarság fogalma, mihelyt ráalkalmazzuk őket? Az ok kézenfekvő. A magyarság elsősorban mégiscsak szellemi fogalom, egyedenként vizs-gálva lelkiakat, egészében kultúra, tehát nem alkalmazhatók rá nemszellemi kategóriák. Eszünk ágában sincs tagadni azt, hogy a magyar tájaknak is van szerepük a magyar lélek ki-alakulásában. Ám ez a szerep egyrészt nem olyan veszedelme-sen nagy, mint azt gondolják. Elvégre mi Etelközben, más folyók mentén, más hegyek lankáin is magyarok voltunk. Más-részt nem elválasztó szerep. Az, hogy valaki dunántúli vagy kárpátaljai, egyenrangú azzal, hogy valaki magas, szőke, kék-szemű vagy alacsony, barna, feketeszemű. A két táj abban egy, hogy Magyarhonnak része, a két típus abban egy, hogy mind-kettő magyar. Míg alárendelt szerepük van, addig nincs baj, mihelyt hangsúlyt kapnak, a „magyarság fogalmának szűkíté-sére vezetnek.” Török hordák megtorpantak, császári zsoldos visszaszökkent, ha a Dunántúl egyet gondolt Erdéllyel; — mi-helyt megszűnt az összhang, csatatérre változott az ország. A lokálpatriotizmus ellentéte a patriotizmusnak, körülbelül úgy viszonylanak egymáshoz, mint a történelmi materializmus a keresztény történelemszemlélethez. Az élet emberi színvona-lán csak ez a kérdés jogosult, hogy „quo vadis?” és nem az, hogy honnan jössz?! A kultúra elsősorban cél-fogalom s aki egy táj statikus keretébe akarja kötni, lényegét tagadja. A fel-vidéken lehet a magyarságnak történelmi hivatása s addig a felvidék a magyar Szent Korona része. Ha nem lenne ott ma-gyar feladatunk, akkor támadhatna egy felvidéki szellem, ön-álló, sőt különálló, öncélú szellem. Addig nem.

A származás akkor válik fontossá, mikor a műveltség ér-teke csökken. Jellemző, hogy ez a kor, mely az emberiséget materiális kategóriák szerint értékeli, termelte ki a legsívá-rabb filozófiát, a létértékek bölcseletét, az egzisztencializmust... Hajdan a költők megénekelték szülőföldjük szép határát s ez-zel a drága tájat az egész nemzet kincsévé tették. Költők éne-kelettek, politikusok hallgassatok!

Bóka László

KÖNYVEK

Rovatvezető: RÓNAY GYÖRGY

HÁROM KÖNYV A MAGYARSÁGRÓL

A PÁRIS-KÖRNYÉKI BÉKÉK FELSZÁMOLÁSA, mert hiszen ez történi már három esztendeje, (vagy húsz éve is lassanként?) a magyarság sorsába is belenyúlt. Amióta itt élünk a Kárpátok karéjában, mindig együtt mozdult földünk az európai változásokkal, — visszatörpanva, együtt futva, néha nagyritkán elébevágvá, de mindig egy volt sorsunk Európáéval. Keleti évezredünkre büszkék voltunk mindenha, de hűtlenek a keletiekhez, Nyugathoz még akkor is hűek maradtunk, mikor a Császárok ránk hagyták keleti határait védelmét. Hűségünk értelme az volt, hogy sohasem császári birodalmakat védtünk, hanem mindig a nyugati latin-kereszténységet, mert a pogány ellenkezéssel vagy neofita buzgalommal felvett keresztység örök varázsától soha többé nem szabadulhatunk. A szalak eltéphetetlenek. Páris néha Bakonnyá változik, Heidelbergben Podolin lelke kísért, — ugyanígy költözik Versailles Kismartonba és Páris a Pece patak sekélyes vize mellé.

Ma a kötélék meghúzódik, néhol enged, néhol a husunkba vág. Európa keretei elmozdultak s a mi földünk évezredes gyakorlatnak engedve mozdult velek. Hogy nem egy heterogén összetételű halmaz tagjaként vettünk részt ebben a változásban, hanem egyetlen organizmus megbomlott egyensúlyának tántorgásában mozdultunk mi is, azt az bizonyítja, hogy a területi változással párhuzamosan egy érületi változás is megindult a magyar szellemiségben. Ennek az érületi változásnak csak terjedelméről ad fogalmat a közelmúlt néhány belpolitikai változása, mélységét az mutatja, hogy a szellemi élet legmagasabb szintjén is megindult a természetes mozgás: leltározunk, felszámolunk s keressük egymás kezét. Hirtelen fontossá vált, hogy nemzeti értékállományunkat leltározzuk, mert ennek súlya fogja meghatározni új elhelyezkedésünket Európában. Húsz esztendő történetét kell felszámolnunk, mert nem térhetünk új utakra el-nem-mondott panaszok keserűségével. És meg kell tudnunk, hogy — határon innen, határon túl, — van-e még valami, ami egybefoghatja magyarságunkat? Európa Góliátjai már birokra keltek, itt az ideje, hogy Dávid megtöltse parittyáját...

A MONTE DEI CAPPUCINI VEDETTÁJÁN, Torino felett valami furcsa régi hagyományt követve, sasokat őriznek egy piszkos vasketrecben. 1893-ban egy gyermekifjú, amikor meglátta e szomorúan gubbasztó madarakat, azt írta naplójába, hogy ezek az állatok talán csak azért élnek, mert nem tudják, hogy mi az öngyilkosság. „Minden rabság látása fáj nekem” — írta, s nem is írhatott mást. Nemcsak azért, mert akkoriban a fiatalság eszménye még a szabadság volt, hanem mert ő boldog vendége lehetett a Via dei Mille egyik házában, ahová akkoriban a fél nemzet küldte szerető, aggódó szívét. Meszlényi Jenő negyvennyolcas honvédeztredesnek, Kossuth sógorának volt az unokája ez a fiatalember s akkoriban abban a kiváltságban részesült, hogy ott lakhatott az Öreg Kormányzónál.

Mindezt azért kell elmondanunk Jankovics Marcellről, a „Húsz

esztendő Pozsonyban⁴¹ szerzőjéről, mert könyve megértéséhez tartozik. Amint hogy az is hozzá tartozik, hogy jogász volt, Pozsonyban ügyvédkedett, a füleki kerületet képviselte esztendőig a képviselőházban. A kiegyezés utáni Magyarország rokonszenves alakja volt s annak a jóértelemben vett polgári típusnak, mely akkor kezdett csak kialakulni, egyik példaképe lehetett volna. A szabadságharc nemes liberalizmusa még eleven eszmény volt számára s nem mellődöngető politikai frázis, kapcsolatai a Cavour-utáni Itáliával s európai utai (egyike volt a legkitűnőbb alpinistáknak) az átlagnál jóval szélesebb látókörhöz juttatták. Nem tartozott az ábrándozó magyarok közé s Pozsonyban hamar megtanulta, hogy a harmincmillió nygyarról való szavalatok helyett okosabb volna alaposan nekilátni a nemzetiségek ügyének gyökeres rendezéséhez.

Bizonyos dolgokban tisztábban látott sok vakságvérte kortársánál s mégis, ez a legmegdöbbentőbb tanulsága könyvének, még őt is milyen készületlenül érték a háború végét követő események. Művének eleje kísértetiesen érzékelteti, milyen nemzeti szerencsétlenség az, ha nagy politikai változások idején informálatlan a közvélemény. A mesterségesen gyártott közhangulat hipnózisából felriasztott magyarság sok gesztusát érteti meg velünk Jankovics Marcell. Csak az a társadalom sodródik nemzeti összefogás helyett forradalmakba, csak az a vezető-osztály repatriál helytállás helyett, mely még a katasztrófa pillanatában sem tudja lehányini magáról azt a sok belső hazugságot, amivel megétették.

Noi salivam per entro il sasso rotto
E d'ogni lato ne stringea lo stremo
E piedi e man voleva il suol di sotto...

1906-ban idézte Dante e sorait Jankovics Marcell egy szép könyvében, a Sasfészekben. 1919-ben ugyanez történt meg vele. Ismétéljük: ő a világosabban látó magyarok közé tartozott. A változás nem döntötte télen honfibúba, ő nem repatriált, hanem hozzálátott egy hűsz esztendeig reménytelennek látszó küzdelemhez: megmenteni, ami még menthető. De — és ez könyvének másik megrázó tanulsága —, a zökkenő olyan nagy volt és olyan váratlan, hogy soha többé nem találhattak vissza, még a hozzá hasonlóak sem a valóság biztos talajára. A régi Magyarország kapuja bevágódott mögöttük és megható az a hűség, ahogyan kitarítottak a régi haza mellett. De azt nem vették észre, hogy a régi Magyarország kapuja nemcsak mögöttük vágódott be, hanem azok számára is megszűnt, akik a csonka haza határai között maradtak.

Szívszorító olvasmány az a pár száz oldal, melyen leírja intervencióikat a nyugati hatalmagnál, ahogy kibontakozik előttünk heroikus küzdelmük, mely nem válogatott az eszközökben s megszálló katonának, lézengő újságírónak, a népek összességének s világjáró magánosoknak egyaránt meg akarta magyarázni a mi igazunkat. De szívszorító élmény megélni gondolataik vergődését, ahogy az új világ ismeretlen falaiba ütődött. Az egész műben, mely pedig hűsz esztendőre pillant vissza, nincs anyi vádaskodás, mint amennyit az elmúlt esztendőkből pesti kávéházakban összeírtak a riporterek a közelmúlt néhány hónapjáról. Nincs ebben a műben semmi igaztalan gyűlölködés a megszállók ellen s még utolsó lapjain is baráti kéz nyúlik a szlovákok felé. Am mintha csak az elszorított igazságtalanságokkal és a remény csalóka táncával telt volna el a hűsz esztendő, mintha csak ez volna a regisztrálni való. Nem látja azt a vál-

⁴¹ a Franklin Társulat kiadása

tozást, amin az elszakított társadalom keresztülment. Nem látja az agrárproletariátus szemléleti változását, nem vette észre az elcsatolás után felszűrült fiatalság mozgalmait, nem látja azt sem, hogy kedves városának levegője, amit le akar írni, már rég nem olyan, amilyennek ő ismerte. E piedi e man voleva is suol di sotto...

EGY NEMZEDÉK ÉLETE HÚSZÉVES KISSEBSEGBEN, ez az alcíme Jócsik Lajos jelentős könyvének. Az „Iskola a magyarságra”¹ Peéry Rezsőnek Az Ország Útjában közzétett naplója mellett talán a legjelentősebb dokumentuma annak, ami húsz esztendő alatt történt, a nemzetet kívül. Jócsik a felvidéki ifjúság élcsapatába tartozott, bizonyos fókig fenntartással kell fogadnunk mondanivalóinak nemzedékes érvényét, de ha leszállítjuk megállapításainak tartalmát arról a magas szintről, ahová ő emelte őket, akkor bizvást alkalmazhatjuk a hajdani Cseh-szlovákiában felnőtt kortársaira is. Nem tartozik a romantikus emlékezők közé s nincs oka a mentegetőzésre: ez a két körülmény biztosít minket objektivitásáról. Ha van érzelmi tehertétele könyvének, az inkább a húzódozás, az a szemérmes fanyalgás, amivel apáink annakidején kifizettek minket, mikor háborús élményeikről faggattuk őket. „Fiatalkoromban galambokkal kereskedtem” — írja egyhelyütt. — „Ha akadt egy vevőm, felzavartam seregemet, lássa meg röptükben is gazdagságom az érdeklődő. Úgy hajtom fel most is emlékeimet, követ dobok szinte közéjük s repülésre zaklatom, távlatra kényszerítem őket, mert nagyon közel vannak még, annyira közel, hogy egyik még a lélekkel.”

Minket elsősorban ez a lélek érdekel, a nemzetet kívül felnőtt kortársaink lelke, tagolatlan teljességében, emlékeivel egybeforrva. Mert tagoltan ismerjük már sok változatát. Ismerjük a mártírként sebmutatokat, ismerjük azokat, akik gyors tájékozódás után fejest ugrottak a magyar élet legsekélyebb vizébe, ismerjük azokat, kik ma is tájékozatlanul tapogatnak maguk körül. Megható találkozások és visszataszító élmények során ismertük meg, hogy mit jelent gyakorlati következményeiben a nemzetet kívüli élet. Jócsik könyve kitűnő alkalom arra, hogy egy nemzedék elitjén keresztül keressünk magyarázatot e nemzedék sokféle megnyilatkozására.

Megdöbbentő tapasztalatunk, hogy ez a kisebbségi lélek mennyivel érettebb, mint a miénk. Minden adva van benne, szinte úgy, mintha valóban eleve adatott volna számunkra, ami a mi lelkünkben örök kétségnek forrása volt. Természetes gesztussal törlik el az osztályhatárokat, természetes gesztussal fordulnak a népi gyökerek felé s szinte gyermeki tapogatózással találják meg a romantikus szociografálás ösvényén a földkérdés igazi problematikáját. Ösztönös bennük az is, hogy tapasztalataik nem határolódtak el sem Európa, sem Középeurópa felé, nagy összefüggésekben látnak mindent. Szintetizáló hajlamuk erkölcsi vetülete közösségi öntudatuk, mely áthágja a falu és város, város és város, sőt táj és táj közötti különbségeket. Ennek az alkatnak köszönhetik, hogy a cserkészlet náluk nem maradt meg gyermeki kereteiben, hanem velük nőtt, ennek köszönhetik, hogy szociografálásuk nem vált politikusok fegyverévé, ennek köszönhetik, hogy európai tájékozottságuk nem fordult sznobizmussá, középeurópai érdeklődésük alapja pedig nem egy virtualitás, hanem Középeurópa valósága.

A kép kevésbé szívderítő, mint gondolnók. Mert meztelenre

¹ a Nyugat kiadása

vetkezettve észrevevődik benne, hogy mindaz hiányzik belőle, ami az egyes, valóban kitünő elemek értelmét megadhatná. A nemzet nélküli népi öntudat, az állammal szembenálló szociális tájékozottság, a politikai szervezetbe nem rendeződhető közösségi szellem, a haza ismeretétől megfosztott európaiság, az a Középeurópa, melyben a magyarság a tennivalók terén parin áll a többi középeurópai néppel... mindez nagyon vigasztalan. Az érettség ilyen foka innen nézvést üvegházi növények sáppatag szépségét idézi.

Nyilván nem is alakulhatott ez a lélek másként. Hiszen még ezek az elemei is minduntalan beleütköztek az államkeretekbe, amint megtelítődtek a magyarság érzelmi tartalmával. Nekik a hagyományt falusi temető korhadó fejfáiról kellett kibetűznünk, sőt magát azt a tényt, hogy ha kisebbségben is, de tömeget alkotnak, azt is valóságos felfedező utakon, csendőrfedeztet mellett fedezhették fel. Szociológiai műveltségük eleven példáit Pozsony periferiáin gyűjtötték a Csallóköz földnélkülivé vált magyarsága körében. Csehszlovák nemzet sohasem volt, tehát a nemzet fogalmának megsejtéséért Párisig kellett utazniuk s Páris idegeneknek nem szívesen tanít ilyen dolgokat. A csehszlovák állam pedig államiságának olyan friss fokán állt, hogy az államkeretek hagyományos értékét ott nem ismerhették meg.

Jócsik könyvének legnagyobb értéke az, hogy világosan látja mindezt s tiszteletreméltó őszinteséggel tárja fel. De talán ennél is többet jelent számunkra az, hogy nem adja fel kisebbségi multjának értékállományát. Most sem, mikor már látja, hogy itt belül bizonyos fogalmak átértékelése elkerülhetetlen. Mert és itt már vége az általánosításnak, itt már csak róla van szó és a hajdani Sarló néhány kitünő fiataljáról, minél beljebb haladtak a múlt időbe, annál jobban érezték, hogy valami kínzó ellentét van a valóság és szublimált elveik között. A valóságot egyre aljasabbnak ismerték meg és nem tudtak hozzáaljasulni. Maradt tehát az elvek szublimált világa és ők ahhoz kötötték hajójukat. Érezték, hogy a hamarlett állam minden belső hazugsága sem elegendő ahhoz, hogy meghazudtolja Európa kultúráját, Középeurópa organikus egységét, a humanizmus méltó magatartását, a szociális emberség életformáját. Úgy képzelték, hogy ha a szűk csehszlovák keretben nem is érvényesülhet mindez, majd érvényesülhet egy nagyobb keretben. Csak az utat nem találták még hozzá.

Jócsik Lajos könyve tanúsága szerint már megtalálta. Mert az út a nemzeten keresztül vezet. Tépelődő, munkás ifjúságára azzal teszi rá a koronát, hogy a nemzeten belül nem a csodaszarvast találta meg, hanem a jogot ahhoz, hogy most már teljes öntudattal mondhassa el: *Civis europaensis sum!*

MI A MAGYAR? „*Si nemo ex me quaerat, scio, si quarenti explicare velim, nescio*” felelhetnék Szent Ágostonnal. Egy békésebb kor boldog jövődő magyarja bizonyára csodálkozni fog, hogy mi készítette a mi fejtetőre állítva is józan tudományosságunkat, hogy ezt a kérdést adja fel magának. Hisszük, hogy meg sem fogja érteni, de ma azt kell mondanunk, hogy soha időszerűbb könyv nem jelent meg, mint ez a mű.¹ S talán a boldog utód is megsejt valamit, ha beleolvass e műbe s kieri a sorok közül a buzgó aggodalmat, azt a bizonyos méltóságot, amivel kiki megfelel a feltett kérdésre. A kérdező az eresztékeiben megroppant Európa volt s a feleletet a ma-

¹ a Magyar Szemle Társaság kiadása

gyar lélek legnagyobb ismerői adták; aki kérdezett, életünkre kérdezt, aki felelt, életeért felelt. A válaszból érezhető, hogy idegen a kérdező. Mert sokszor elkiáltották már a magyar önismeret útját járók a kérdést, hogy „Mi a magyar most?” de akkor mindig ostorcsopás volt a válasz. Most pedig mintha régi királyok tárnokmesterei akarnák urok szemét gyönyörködtetni gazdagságával, úgy sorjázik a sok kincs elő, hogy egyetlen kérdésre választ adjon. Csak az éles szem veszi észre az ostort, amely még e büszke feleletben is lesújt. Mert valójában ez a kettősség a mű igazi értéke. Ahol a magyarság örök tartalmáról szól, ott mindig büszkén cseng a hang, ahol azonban ennek az értéktartalomnak jelenvaló érvényesülését tárgyalja, ott megcsattan az ustor. Ez egyben biztosítéka annak, hogy nem áltató önlegyezetés, hanem az öntudat ébresztése a mű igazi célja.

A szerkesztő előszava elárulja, hogy nem minden „műszertani töprengés” nélkül láttak munkához s tisztában voltak azzal, hogy expressz-szintézisüknek számolni kell néhány belső ellentmondással is. Valószínűleg nem is minden szerzőben tudatosodott a legnagyobb módszertani nehézsége minden hasonló munkának, az tudniillik, hogy erre a kérdésre nem lehet *tartalmas* feleletet adni, mert a magyarság nem tartalom, hanem forma. Teszforma, lélekforma, tehát életforma, érintkezési forma, műforma, munkamódszer stb. Ezek a magyarság statikus elemei, tartalma, mint hitvallás, mindig a jövőben van és így megvalósulása után azonnal megváltozik. A magyarság értéktartalma tehát csak formai érték s így a mű egyes részei aszerint sikerültek jobban vagy kevésbé, ahogy írók erre a kérdésre akartak felelni, vagy pedig nem. (Negatív példaként szerencsére ott volt előttük Prohászka Lajos jószándékai s sok helyes megfigyelése ellenére is sikertelen kísérlete, mely azon bukott el, hogy mindenáron a magyarság „lényegét” akarta megragadni. Lényegünkben csak az ragadható meg, ami nem jellegzetes, a humánnum.)

Ravasz László cikkét minden népről elmondhatnánk, főként a kurzív végeredményt, viszont Szekfű cikke ugyanarról a tárgyról, a változatokat keresve, egyike a kötet legtisztább feleleteinek. A legnehezebb feladattal talán Gerevich Tibornak és Zolnai Bélának kellett megbirkózni, nekik a tárgyi anyag mögött az alkotó titkát kellett ellesni, a stílfordulat, a gesztus mozgatóját, mégis, természetes egyetlenségük ellenére is az ő cikkeik a legtöbbet mondók, mert tárgyük járt legközelebb a kérdés lényegéhez. Nem célunk sorra venni az egyes cikkeket s fenti megjegyzéseink sem kritikai célúak. A mű első lépés s a sürgető idő hozta létre. Azon a hiányérzeten kívül, amit az egyes szerzők maguk is éreznek, hadd mondjuk el, hogy nekünk még volt hiányérzetünk. Egy tárgyi és két személyi. A tárgyat, a magyar bölcelet kérdésével foglalkozót, Babits remek tanulmánya pótolta azzal, hogy izelítőt adott a magyar bölcelet munkamódszeréből. De Horváth Jánost nem pótolhatták tanítványai. És Karácsony Sándor nevének nem lett volna szabad hiányozni a szerzők közül, még akkor sem, ha gondolatainak jelenléte a mű számos lapján jelentette magát.

Bóka László

A SZENTISTVÁNI ÁLLAMESZMÉNEK KORSZERŰ
ÉRTELMEZÉSÉT MUNKÁLJA

AZ ORSZÁG ÚTJA

HAVI ÁLLAM- ÉS NEMZETPOLITIKAI FOLYÓIRAT

Szerkesztik: BARANKOVICS ISTVÁN
ÉS DESSEWFFY GYULA GRÓF

Előfizetési ára egy évre 5 P, félévre 2·50 P, egyes szám ára 50 f.

Szerkesztőség és kiadóhiva-
tal: Budapest, IV., Váci-utca
46. II. 3. Telefon: 18-22-40.

Mutatványszámot készséggel küld a kiadóhivatal.

A KÁRMELITA CSEPPEK NÖVÉNYI SÓSBORSZESZ KÜLÖNLEGESSÉG

A Kármelita-rend több mint 200 éves, másoktól eddig felül nem múlt, ma is újszerű találmánya. 72% finom szeszt és kb. 30-féle növényi kivonatot tartalmazó párlat.

Kellemes illatánál, de főképen kiváló, aromatis-
kus összetételénél fogva teljesen egyedülálló, a
művelt ember igényeit kielégítő, elsőrangú
háziszser.

Nagy eredménnyel használható úgy belsőleg,
mint külsőleg.

1721 óta ismerik, kedvelik az összes kultúrállamokban

Kis üveg ára . . 1·20 P

Nagyobb üveg ára 3·30 P

Kapható drogériákban és szaküzletekben.

Csak zárt üvegekben hozzuk forgalomba!

KÉSZITI A KÁRMELITA RENDHÁZ

BUDAPEST, XIII. HUBA-U. 12. TELEFON: 291—469

**Tanulmányok az európai szellem
válságáról és jövőjéről**

MI, EUROPAIAK...

Megjelenik január 25-én.

Vigilia-kiadás

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Possonyi László.